

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**Gyermekehelyezés,
mint a szülői felügyeleti jog részjogosítványa**

Szerző:

dr. Kovácsné dr. Gaál Erika

Tartalomjegyzék

- I. Bevezetés
- II. A szülői felügyeleti jogról általánosságban
 - II.1. Közös szülői felügyeleti jog az életközösség megszűnése esetén
 - II.2. Külön élő szülő szülői felügyeleti jogának szünetelése, megszüntetése
- III. A gyermek elhelyezése
 - III.1. A szülők megegyezése a közös kiskorú gyermek elhelyezéséről
 - III.1.a. Peren kívüli megállapodás
 - III.1.b. Perbeli egyezség
- IV. Gyermek elhelyezése a bíróság döntése alapján
 - IV.1. A gyermekelhelyezési perek speciális eljárási szabályai
 - IV.2. A gyermek elhelyezésénél a bíróság által mérlegelendő szempontok
 - IV.2.a. A szülők nevelési alkalmasságának vizsgálata
 - IV.2.b. Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembe vétele, a gyermek meghallgatásának körülményei
 - IV.2.c. A gyermek nemének, életkorának jelentősége
 - IV.2.d. Az állandóság
 - IV.2.e. A testvérkapcsolat jelentősége
 - IV.2.f. A házastársi hűséget sértő magatartás
 - IV.3. Gyermek elhelyezése harmadik személynél
 - IV.4. A gyermekelhelyezés megváltoztatásának szempontjai
 - IV.5. Pszichológus szakértő közreműködése a perben
- V. Az új Polgári Törvénykönyv tervezetének koncepciója
- VI. Összegzés

I. Bevezetés

Jelen dolgozat célja a gyermekelhelyezés vonatkozó jogi szabályozásának bemutatása a bírói gyakorlat tükrében. Az Országgyűlés a 2013. február 11. napi ülésén elfogadta az új Polgári Törvénykönyvet, azonban a hatályba lépés időpontját 2014. március 15. napjára halasztotta. Ennek ellenére a dolgozatban alapvetően a hatályos jogi szabályozást, és e mellett kialakult bírói gyakorlatot mutatom be, a dolgozat végén külön fejezetben utalva az új Polgári Törvénykönyv vonatkozó szabályozására.

Mindenekelőtt szükséges a család jogi fogalmának, illetőleg a gyermek családban betöltött szerepének meghatározása. A Családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (továbbiakban Csvt.)- 7. §-ának - 2012. július 1-én történt hatályba lépését megelőzően a hatályos magyar jogi szabályozásban a család pontos jogi fogalma nem volt fellelhető. A Csvt. a család fogalmát akként határozta meg, hogy az a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság. Az Alkotmánybíróság azonban a törvény család fogalmára vonatkozó rendelkezését alkotmányellenesnek nyilvánította, mert túlságosan szűkre szabta a család fogalmát, amikor azt egy férfi és egy nő házasságára, az egyenesági rokoni kapcsolatra vagy családba befogadó, gyámságra épülő kapcsolatrendszerként határozta meg. Indokolása szerint "Ha a jogalkotó a családokra nézve kíván jogokat és kötelezettségeket megállapítani, akkor azoktól a személyektől, akik a családalapítást házasságkötés nélkül, más tartós érzelmi és gazdasági életközösségben kívánják megvalósítani, jogokat nem vonhat vissza, a társkapcsolati forma meglévő védelmi szintjét nem csökkentheti". Jelenleg tehát ismételten nem rendelkezik a magyar jog család-fogalommal.

A jogtudomány a családot a társadalom természetes, és alapvető egységeként definiálja, azonban a család belső, tartalmi jellemzőit nem határozza meg. E jellemzők koronként, társadalmi sajátosságokat figyelembe véve változóak. Ami azonban nem változik, az az, hogy a gyermek életében kiemelkedően fontos szerepet tölt be a család, a családi kapcsolatok a születésétől

kezdődően egészen addig, míg személyisége ki nem fejlődik, önálló életvitelre nem alkalmas.

A családi kapcsolatok helyrehozhatatlan és végleges felbomlása esetén a gyermek érdekét érintően a gyermektartásdíj mértékének megállapítása mellett a gyermekelhelyezés, és ehhez kapcsolódóan a szülői felügyeleti jog gyakorlása az a fontos kérdéskör, melyben a szülőknek, illetőleg megegyezésük hiányában a bíróságnak döntésre kell jutnia.

Az új Polgári Törvénykönyv tervezete alapvetően határozza meg a házasság, és a család védelmét. A gyermek érdekének védelme körében rögzíti, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. A gyermeknek a saját családjában, illetve családi környezetben nevelkedéséhez és korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.

II. A szülői felügyeleti jogról általánosságban

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 71. §-ában úgy rendelkezik, hogy a szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni. A szülői felügyelet a kiskorú gyermek gondozásának, nevelésének, vagyona kezelésének, valamint törvényes képviselőjének jogát és kötelességét, továbbá a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában.

A Csjt. abból indul ki, hogy a szülői felügyeletet alapesetben a szülők együttesen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt. Természetesen a szülők ettől eltérően is megállapodhatnak. Ha a házasság felbontása, vagy a gyermek elhelyezése iránti perben a gyermeket a szülők megegyezése, vagy a bíróság döntése alapján valamelyik szülőnél elhelyezték, a felügyeletet ez a szülő gyakorolja, kivéve ha a szülők kérelmére a bíróság a gyermekelhelyezéssel egyidejűleg közös szülői felügyeletet rendelt el, illetve a szülőknek a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta.

II.1. Közös szülői felügyeleti jog az életközösség megszűnése esetén

A Csjt. a házassági, illetőleg élettársi életközösség megszűnése esetén is a közös szülői felügyeleti jogot tekinti alapesetnek. Az életközösség megszűnésének folyamányaként a közös kiskorú gyermek szükségszerűen az egyik szülőnél él életvitelszerűen. Az, hogy a gyermek melyik szülőjével maradjon lehet a szülők közös megegyezésének eredménye, melyet vagy hallgatólagosan, ún. ráutaló magatartással fogadnak el, illetve egyezségbe foglalják ezen megállapodásukat. Szülői megegyezés hiányában a gyermeket a bíróság helyezi el az egyik szülőnél, illetve ha annak egyéb feltételei fennállnak harmadik személynél, esetleg gyermekvédelmi gondozásba kerül.

Az a tény azonban, hogy a gyermekről az életközösség megszűnését követően egyik szülő gondoskodik, önmagában nem jelenti azt, hogy a szülők a szülői felügyeleti jogukat együttesen ne gyakorolhatnák.

Azt szükséges vizsgálni, hogy a gyermeket nem kell-e valamelyik szülőnél elhelyeztetni, és ezáltal a másik szülő szülői felügyeleti jogát szünetelőnek tekinteni. A Csjt. 72. § (2) bekezdése nyomán ugyanis ha a gyermek valamelyik szülőnél elhelyezést nyert, a felügyeletet az a szülő gyakorolja. A különélő szülő szülői felügyeleti joga a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével szünetel.

A szülők azonban kérhetik a bíróságtól, hogy a gyermekelhelyezéssel egyidejűleg rendeljen el közös szülői felügyeletet, illetőleg az ilyen tartalmú egyezségüket hagyja jóvá. Ilyen tartalmú bírói döntésnek alapvető feltétele, hogy azt a szülők közösen kérik, mely kérelmükben nyilatkozniuk kell arról, hogy milyen módon kívánnak együttműködni a közös szülői felügyeleti jog gyakorlása során, különös tekintettel a gondozási, nevelési tevékenység ellátására. Ha ugyanis nem tudnak együttműködni, ez a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségük jóváhagyásának, illetve az ilyen tartalmú bírói döntés meghozatalának akadálya, hiszen ez a közös szülői felügyelet megszüntetésének oka.

II.2. Külön élő szülő szülői felügyeleti jogának szünetelése, megszüntetése

Az előző pontban érintőlegesen foglalkoztam azon esettel, amikor a külön élő szülő szülői felügyeleti joga a törvény rendelkezése alapján szünetel.

A Csjt. 91. § (1) bekezdése szerint szünetel a szülői felügyelet, ha

- a szülő cselekvőképtelen, vagy cselekvőképességében korlátozva van,
- a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van,
- a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el,
- a szülő hat hetes életkoránál fiatalabb gyermeke ismeretlen személy általi

örökbefogadásához járult hozzá,

- a gyermeket a gyámhivatal átmeneti nevelésbe vette,
- a gyámhivatal a gyermek családba fogadásához hozzájárult,
- a szülővel szemben a bíróság a gyermek sérelmére elkövetett cselekmény miatt

büntetőeljárás kényszerintézkedésként távoltartást rendelt el, a kényszerintézkedés időtartamáig,

- a szülővel szemben a rendőrség vagy a bíróság a gyermek, illetve a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett, külön törvényben meghatározott hozzátartozók közötti erőszak miatt ideiglenes megelőző távoltartó határozatot, megelőző távoltartó határozatot hozott.

A szülői felügyelet megszüntetése, illetőleg a gyermek elhelyezése iránti per jogerős befejezéséig szünetel a szülői felügyelete annak, akinek a gyermekét a gyámhivatal ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más hozzátartozónál vagy más személynél, illetőleg nevelőszülőnél, gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben helyezte el.

A gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való döntés kivételével szünetel a szülői felügyelete annak a szülőnek, akinek gyermeke a különélő másik szülőnél van elhelyezve, de szülői felügyeleti jogát a bíróság nem szüntette meg. Nem szünetel a szülői felügyelet, ha a szülők vagy a bíróság a közös szülői felügyeletről döntött.

A szülői felügyelet megszűnhet ex lege, illetve a törvényben meghatározott feltételek bekövetkezése esetén a bíróság is megszüntetheti. Törvény erejénél fogva szűnik meg a szülői felügyelet a gyermek nagykorúságának elérésével, a szülő halálával, illetőleg a gyermek örökbefogadásával.

A szülői felügyeleti jog bíróság általi megszüntetésének alapja lehet a gyermek súlyos sérelme, vagy veszélyeztetése, a gondozás, nevelés akadályozása, a felügyelettől megfosztott szülővel történő együttélés, illetőleg bűncselekmény elkövetése.

III. A gyermek elhelyezése

A Csjt. a 72/A §-ában úgy rendelkezik, hogy a gyermek elhelyezéséről a szülők döntenek. A szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. Ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri.

III. 1. A szülők megegyezése a közös kiskorú gyermek elhelyezéséről

A hivatkozott jogi szabályozás a szülői felelősség előtérbe helyezésével elsősorban a szülők feladatává teszi a gyermekük elhelyezése kérdésében történő döntéshozatalt. A jogalkotó abból az alapvetésből indul ki, hogy a szülőknek kell lennie annak a személynek, akik a gyermekük érdekeit, igényeit a legjobban ismerik, azokat szem előtt tartva, saját önös érdekeik háttérbe szorításával a gyermeküknek legkedvezőbb döntésre tudnak jutni. A szülők kapcsolatának felbomlása, életközösségük megszűnése, a mindezzel járó változások a gyermek számára komoly pszichés megterhelést jelentenek. Amennyiben a szülők mindezt a gyermek elhelyezése kérdésében folytatott vitával, harccal nehezítik, az a gyermek érzelmi fejlődését maradandóan negatív irányban befolyásolhatja. Fontos mindezt, hogy a szülők az életközösségük megszűnéséhez vezető válság feldolgozásának folyamatában mindenképp a közös gyermekük sorsának rendezését kell, hogy szem előtt tartsák, és megkíséreljenek minden fél számára kedvező megállapodásra jutni. Nem

megvetendő adott esetben mediátor közreműködésének igénybevétele sem.

A gyermekelhelyezés kérdésében történő bírósági döntéshozatal igénybevételére álláspontom szerint csak a legvégső esetben kellene, hogy sor kerüljön, amennyiben a szülők minden egyéb, megegyezésre irányuló törekvése zsákutcába jut. Figyelemmel kell lenni ugyanakkor arra is, hogy a szülők megállapodása a gyermek elhelyezése kérdésében viszonylag rövid időn belül létrejöttön, hiszen a gyermek érdekeivel alapvetően ellentétes, ha egy bizonytalan helyzet hosszú időn át fennáll. A szülők sok esetben elkövetik azt a hibát, hogy a gyermek elhelyezéséről konkrétan nem állapodnak meg, hanem úgy döntenek, hogy a gyermek bizonyos ideig - általában egy hétig - egyik szülőnél, egy hétig a másik szülőnél „lakik”, biztosítva ezzel a gyermek számára, hogy mindketten egyformán gondoskodnak róla. Azt az érzetet kívánják kelteni a gyermekben, hogy nem szűnt meg számára egyik szülő sem létezni, ugyanakkor a maguk számára is biztosítják a folyamatos gyermeki jelenlétet. Ilyen döntés meghozatalánál a szülőket az esetek döntő többségében nem önös érdekek vezérik, valóban azt gondolják, hogy gyermeküknek az a legjobb, ha biztosítják mindkét szülő folyamatos jelenlétét. A valóságban azonban ilyen gyerekeknél fordul elő legtöbbször, hogy gondok vannak az iskolában, óvodában a felszerelésük hiányával, késéssel, tanulással stb. Mindez abból adódik, hogy a gyermeknek nincs egy otthona, ehelyett van - jó esetben - két szobája, ahol egy-egy hétre megszáll.

A fenti megállapításokkal ellentétben áll több európai állam azon törekvése, miszerint a váltott elhelyezést tartja követendőnek a szülők kapcsolatának felbomlását követően. Az ilyen törekvések, törvényi szabályozások kiindulópontja az, hogy a szülők életközösségének megszűnése után ez a megoldás biztosítja leginkább mindkét szülő kapcsolatát a gyermekkel. Franciaországban például a jogszabályok lehetőséget nyújtanak a bíróságnak arra, hogy rendelje el a váltott elhelyezést meghatározott időre, mely mintegy próbaidőként funkcionálva segít a szülőknek problémáik megoldásában, konfliktusaik rendezésében. A svéd jog is hasonló szabályozást követ, azonban feltételül szabja, hogy a váltott elhelyezést nem lehet túl alacsony életkorú gyermeknél alkalmazni. Ez a gyakorlatban 3 éven aluli gyermeket jelent. A váltott elhelyezés elfogadott ezen túlmenően Németországban, Olaszországban, Hollandiában, Norvégiában, Svájcban,

Spanyolországban, Belgiumban.¹

A szülőknek a gyermekelhelyezésben történő megegyezés során mindenekelőtt azt kell szem előtt tartaniuk, hogy a gyermeket valamelyiküknél állandó jelleggel helyezték el - megteremtve ezáltal a gyermek otthonát - és a másik szülőnek biztosítsák a zavartalan kapcsolattartás lehetőségét.

A szülők megállapodása formáját tekintve lehet peren kívüli és perbeli egyezség.

III.1.a. Peren kívüli megállapodás

Ahogy azt korábban kifejtettem, a szülők életközösségük megszűnésével egyidejűleg peren kívüli megállapodással is rendelkezhetnek gyermekük elhelyezéséről. E megállapodás történhet kifejezett akaratnyilatkozattal, illetve ráutaló magatartással egyaránt. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a szülők ilyen megállapodásához akkor fűződhet megfelelő joghatás, ha az kifejezett nyilatkozaton alapul, vagy ha a felek magatartásából, az általuk huzamosabb ideig együttesen kialakított körülményekből az elhelyezéssel kapcsolatos megegyezésükre alappal lehet következtetni.

Amennyiben a későbbiekben a gyermek elhelyezésével kapcsolatban jogvita alakul ki a szülők között, és a bíróságnak kell döntenie, a jogvitát nem a Csjt. 72/A §-ának (1) bekezdése, hanem a gyermekelhelyezés megváltoztatásáról rendelkező (2) bekezdése szerint kell elbírálni.

III.1.b. Perbeli egyezség

A szülők perbeli egyezségben is megállapodhatnak - többek között - a gyermekük elhelyezéséről. A felek egyezségét a bíróság jóváhagyja, ily módon végrehajthatóvá válik. A bíróság abban az esetben hagyhatja jóvá a felek egyezségét, ha az megfelel a kiskorú gyermek érdekeinek. Erről rendelkezik a Csjt. 1§-ának (2) bekezdése, mikor úgy fogalmaz, hogy e törvény alkalmazása

¹dr. Weiss Emília - A gyermeki jogok és a szülői jogok és kötelességek gyakorlásának néhány újabb kérdése - Családi Jog VIII. évf. 1. szám

során mindenkor a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel, azt biztosítva kell eljárni. Ezzel összhangban áll a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: Pp.) 290. §-ának (3) bekezdése, mely szerint a házassági bontóperben a bíróságnak az egyezség jóváhagyása során, illetve ítéletében a felek kiskorú gyermekének érdekében figyelemmel kell lennie.

Az egyezség jóváhagyásának további feltételét határozza meg a Csjt. 74. §-a, mely szerint a bíróságnak és a gyámhatóságnak a szülői felügyelettel, illetve a gyermek elhelyezésével, valamint az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos eljárása során - elháríthatatlan akadály esetét kivéve - mindkét szülőt meg kell hallgatnia. Indokolt esetben, így akkor is, ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatni a gyermeket is. Ha a gyermek a tizenegyedik életévét betöltötte, az elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható, kivéve ha az általa választott elhelyezés fejlődését veszélyezteti.

A szülők személyes meghallgatását, illetve a gyermek véleményének megismerését tehát egyezség megkötésekor sem lehet figyelmen kívül hagyni. A gyermek véleményét azonban korának, érettségének megfelelően kell figyelembe venni, és véleményével ellentétes döntés is hozható, amennyiben az általa választott elhelyezés fejlődését veszélyezteti.

A perben kötött egyezség a felek tartós jogviszonyát rendezi, így a Csjt. szigorú követelmények fennállását kívánja meg ahhoz, hogy bármelyik fél az egyezség megváltoztatását kérhesse. Így az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól - az egyéb törvényes feltételek megléte esetén - csak akkor lehet kérni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja, illetve ha a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.

IV. Gyermek elhelyezése a bíróság döntése alapján

Gyermekelhelyezés tárgyában a bíróság abban az esetben dönt, ha a szülők az életközösségük megszűnése, különválásuk után nem jutnak egyezségekre. A Csjt. a bírósági döntés kapcsán igen szűkszavúan fogalmaz, mikor azt mondja, hogy a szülők megegyezésének hiányában a

bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. Elsősorban tehát a szülők megegyezését tekinti a Csjt. követendő útnak a gyermekelhelyezés kapcsán is, ennek hiányában kerül a döntés a bíróság kezébe. A bírósági döntés valamelyik szülő oldalán szükségszerűen engedetlenséget eredményezhet, amely hosszan tartó pereskedéshez vezethet, és a szülők kapcsolatának további elmergesedését eredményezheti. Mindez a bírói döntés végrehajtásában nehézségeket idézhet elő.

Ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. E rendelkezést a bírói gyakorlat hivatott megtölteni tartalommal. A bírói gyakorlat egységesítése, a bírói mérlegelés során értékelendő körülmények, szempontok meghatározása céljából a Legfelsőbb Bíróság a 19. számú és 24-es számú Irányelvvel módosított 17. számú Irányelvet alkotta, mely zsinórmértékül szolgál a gyermekelhelyezési perekben felmerülő problémák megoldásához. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a tömör törvényi szabályozás nem hibája a jogszabálynak, hiszen a gyermekelhelyezési perek elbírálása során figyelembe veendő szempontok törvényi szinten történő szabályozása olyan kazuisztikus szabályozási rendszert vonna maga után, mely nem tudna alkalmazkodni a folyamatosan változó társadalmi-gazdasági körülményekhez, és melyek alapján lehetetlen lenne az adott, egyedi helyzetben legcélravezetőbb, a gyermek érdekének legmegfelelőbb szubjektív döntés meghozatala.

Jelen fejezetben a gyermekelhelyezési perek speciális eljárási szabályainak ismertetése mellett a 17. számú Irányelvben megfogalmazott szempontok mentén, egyes szempontokhoz kapcsolódóan jogesetek ismertetésével vázolom fel a bírói gyakorlatot.

IV.1. A gyermekelhelyezési perek speciális eljárási szabályai

Ahogy az a korábbiakban említettem, a Csjt. alapvetően a gyermek érdekét helyezi előtérbe valamennyi, őt érintő kérdéskörben történő bírói döntés meghozatala során. Ennek fényében a gyermekelhelyezési per folyamán a bíróságnak döntése meghozatalakor alapvetően a gyermek érdekét kell szem előtt tartania. Annak a gyermeknek az érdekét, akit a szülők konfliktusa

alapvetően érint, ennek a konfliktusnak a szenvedő alanya, holott a szülők ellentétében vétlen, az ellen tehetetlen. A gyermek ilyen speciális helyzete indokolja az általános szabályoktól eltérő eljárási szabályok alkalmazását, melyek a peres felek perbeli jogait részben korlátozzák.

A legfontosabb ilyen eljárási szabályt a Pp. a 290. § (1) bekezdésében fogalmazza meg, mely szerint a bíróságnak a közös kiskorú gyermek elhelyezése és tartása felől szükség esetén - erre irányuló kereseti kérelem hiányában is - határoznia kell, a tényállás felderítése céljából bizonyos intézkedéseket pedig hivatalból is megtehet.

A Legfelsőbb Bíróság a BDT2001.384. számú eseti döntésében rámutatott arra, hogy e hivatalbóli bizonyítási kötelezettség elmulasztása hatályon kívül helyezést vonhat maga után. Adott esetben gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perben a gyermeket nevelő édesanya a gyermeket Kanadába vitte, amellyel alapvetően korlátozta a gyermek és édesapja közötti kapcsolattartást. Kanadában az édesanya a vendéglátóiparban éjszakai műszakban helyezkedett el. Gyermekelhelyezés megváltoztatása iránt a különélő apa élt keresettel. Keresetét a bíróság első fokon elutasította. Ítéletét arra alapozta, hogy az anya a gyermek érdekét súlyosan sértő módon járt ugyan el, amikor a gyermek és édesapja közötti kapcsolattartás lehetőségét a külföldi költözéssel akadályozta, azonban mindez önmagában nem olyan körülményváltozás, amely az elhelyezés megváltoztatását indokolná.

A felperesi apa fellebbezése folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte. Rámutatott arra, hogy az első fokú bíróságnak a bizonyítást hivatalból is el kell rendelnie, ha mindezt a gyermek érdekében hozandó döntés megkívánja. Az elsőfokú bíróság nem derítette fel, hogy az anya Kanadában, hogyan, milyen körülmények között neveli gyermekét, hogyan oldja meg felügyeletét, illetőleg előreláthatóan milyen hosszú ideig marad külföldön. E körben a bíróságnak erre irányuló bizonyítási indítvány nélkül is hivatalból kell bizonyítási eljárást lefolytatnia. Az általános eljárási szabályok alapján a Pp. 3. §, illetve 141. § rendelkezései nyomán a bíróság ezzel ellentétben viszont kötve van a felek által feljánlott bizonyítékokhoz, és bizonyítási indítványokhoz, a jogvita elbírálása során a bizonyítási kötelezettség nem, vagy nem teljes körű teljesítését a bizonyítási teherrel érintett fél hátrányára értékeli.

A Pp. meghatározza a perindításra jogosultak körét. A gyermek elhelyezése, valamint az elhelyezés megváltoztatása iránt a szülő mellett a gyámhatóság és az ügyész részére is perindítási jogot biztosít. Az örökbe fogadó szülő gyermekelhelyezési perben perindítási szempontból a vér szerinti szülővel azonos jogállással bír. Ehhez képest a Pp. 3. §-ának (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a bíróság a polgári ügyek körében felmerült vitát csak erre irányuló kereseti kérelem esetén bírálja el. Ilyen kérelmet rendszerint a vitában érdekelt fél terjeszthet elő.

A szülői felügyeleti jog szünetelése önmagában a szülő perindítási jogát nem korlátozza, sőt az esetek döntő többségében gyermekelhelyezés megváltoztatása iránt a másik szülő indít pert, akinek szülői felügyeleti joga ex lege szünetel annak okán, hogy a gyermek eredetileg a másik szülőnél került elhelyezésre. A szülői felügyelet akkor is szünetel, ha a szülő cselekvőképtelen, vagy cselekvőképességében korlátozva van, azonban a Pp. a korlátozottan cselekvőképes szülőtől nem tagadja meg gyermekelhelyezési perben a teljes perbeli cselekvőképességet.

Az ügyész, illetve a gyámhatóság perindítási jogosultsága kapcsán a Pp. 64. §-ának (3) bekezdése emelendő ki, mely szerint az, akinek igénye érvényesítése céljából az ügyész, illetve a külön jogszabállyal erre feljogosított szervezet pert indított, a perben félként vesz részt. A más által indított perbe az, aki a per megindítására külön jogszabály alapján maga is jogosult lett volna, a felperes pertársaként az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig perbe léphet. E jogszabályhely nyomán a perbe harmadik személy peres félként beléphet az ügyész vagy a gyámhatóság mellett - ha ez utóbbi a harmadik személynél történő elhelyezés érdekében indított pert - azonban önálló perindítási jogosultsággal ezen harmadik személy nem rendelkezik.

A gyermekelhelyezési és a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perek tárgyi költségfeljegyzési jogos perek körébe tartoznak, melynek indoka, hogy a gyermek érdekében folyó eljárás megindítását a szülők anyagi helyzete ne befolyásolhassa. Kérdésként merül fel azonban, hogy mindez a gyakorlatban nem jár-e olyan következménnyel, hogy a szülők minden anyagi felelősségtől mentesen, meggondolatlanul indítanak gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti pereket, melyek alapvető célja esetlegesen a másik szülő zaklatása. Ennek fényében nem

feltétlenül érvényesül a jogalkotó célja, amikor a tárgyi költségfeljegyzési jogot ilyen perekben a gyermek érdekét szem előtt tartva biztosította, hiszen a sorozatos perindítás nem feltétlenül szolgálja a gyermek érdekét.

A Csjt. 72/A § (4) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy ha a gyermek elhelyezése érdekében azonnali intézkedésre van szükség, a bíróság soron kívül, ideiglenes intézkedéssel határoz. Ideiglenes intézkedés előterjesztése iránti kérelem a jogviszony természeténél fogva ilyen perekben igencsak gyakori. A bíróság azonban akkor jár el helyesen, ha ideiglenes intézkedés körében döntését nem csupán az egyik fél előadására alapozva hozza meg, hanem az azonnali intézkedés indokoltsága körében, annak megállapíthatósága érdekében bizonyítást folytat le. Bizonyítania kell azt is, hogy a kiskorú gyermek veszélyeztetettsége oly mértékű-e, amely az ideiglenes intézkedés alkalmazását megköveteli. A bíróság ideiglenes intézkedéssel hivatalból is határozhat.

E döntését a bíróságnak indokolnia kell, melynek elutasító végzés esetében elegendő arra kiterjednie, hogy a rendelkezésre álló adatok nem elegendőek annak bizonyítására, hogy az ideiglenes, azonnali döntés indokolt. A kérelemnek helyt adó végzésben az ideiglenes intézkedés indokoltságát alátámasztó körülményeket kell megjelölni. Az ideiglenes intézkedés tárgyában hozott végzés fellebbezhető végzés, azonban fellebbezésre tekintet nélkül előzetesen végrehajtható. A bíróság ezen hatályban marad addig, amíg azt a bíróság újabb végzésével hatályon kívül nem helyezi, illetve az ügyet ítélettel be nem fejezi.

A bíróságnak a rendelkezésre álló adatok, a bíróság által felderített körülmények gondos mérlegelésével, csak indokolt esetben szükséges ideiglenes intézkedéssel a gyermek elhelyezése kérdésében dönteni, hiszen ennek egyrészt az lehet a veszélye, hogy a felek a bíróság megmásíthatatlan álláspontját látják e döntésben. Másrészt elindíthat egy olyan lavinát - az egyébként is kiélezett viszonyban lévő peres felek között - hogy az ideiglenes intézkedés „vesztes” fele újabb ideiglenes intézkedést kér, mellyel a per rövid időn belüli befejezését, és ezáltal a gyermek helyzetének végleges rendezését, számára az állandóság biztosítását késlelteti. Mindez semmiképpen nem állhat a gyermek érdekében.

Ugyancsak a felek rendelkezési jogát sérti a Csjt. azon rendelkezése, mely szerint a bíróság erre irányuló kereseti kérelem hiányában is jogosult arra, hogy a gyermeket perben nem álló harmadik személynél helyezze el, ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, feltéve, hogy ez a harmadik személy a nála történő elhelyezést maga is kéri.

Speciális momentuma ezen pereknek továbbá, hogy a bíróságnak mindkét szülőt meg kell hallgatnia, és indokolt esetben, így akkor is, ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül, vagy szakértő útján meg kell hallgatnia magát a gyermeket is. Ha a bíróság kiskorú gyermeket maga hallgat meg, akkor észére indokolt esetben ügygondnokot kell rendelni. A gyermeket a szülők távollétében célszerű meghallgatni. A gyermek meghallgatásánál fontos szempont, hogy a bíróság nem tanúként hallgatja meg, ily módon igazmondási kötelezettségére sem figyelmeztethető. Meghallgatását nem zárja ki a cselekvőképtelensége, illetőleg cselekvőképességének korlátozott volta, ahogy azt az általános szabályok előírják.

Gyermekelhelyezési perben nem beszélhetünk az eljárás félbeszakadásáról bármelyik fél elhalálása esetén, hiszen a szülőnek az a joga, hogy a gyermek nála történő elhelyezését igényelheti, olyan személyhez fűződő jogosultság, mely körében a jogutódlás kizárt. Ennek okán bármelyik fél halálával a per megszüntetésének van helye.

A perbeli egyezség körében a bíróság gyermekelhelyezési perben nem csupán azt vizsgálja, hogy az egyezség megfelel-e a vonatkozó jogszabályoknak, hanem ezen túlmenően azt is mérlegelnie kell, hogy a felek megállapodása a kiskorú gyermek érdekeinek megfelel-e.

A tárgyalás felfüggesztése kapcsán a Pp. a 153. §-ának (1) bekezdésében a felfüggesztést kötelezővé teszi olyan esetekben, ha a per eldöntése házasság létezésétől, vagy érvényességétől, illetőleg gyermek családi jogállásának bírói megállapításától függ, és ez iránt per van folyamatban, a tárgyalást annak jogerős eldöntéséig fel kell függeszteni. Ha azonban az anya, és a vélelmezett apa között a gyermek elhelyezése vitás, a származási per megindításához a gyámhatóság a hozzájárulást csak kivételesen indokolt esetben adhatja meg. Könnyen belátható, hogy e megszorító rendelkezés híján az apaság vélelmének megdöntése iránti perindítással egy más folyamatban lévő

gyermekelhelyezési per indokolatlanul hosszú idő alatt fejeződhetne be, amely a gyermek sorsát sokáig rendezetlenül hagyva, ezáltal alapvetően sértené a gyermek érdekét.

IV.2. A gyermek elhelyezésénél a bíróság által mérlegelendő szempontok

A Legfelsőbb Bíróság a 19. számú és a 24. számú Irányelveivel módosított 17. számú Irányelvében foglalta össze azokat az alapvető szempontokat, melyek zsinórmértékül szolgálnak a bírói gyakorlat számára a gyermekelhelyezési perekben.

Az Irányelv alapvetően két célt tart szem előtt. Egyrészt, hogy a gyermek érdekét kell a bíróságnak döntése meghozatalakor mindenképp szem előtt tartania, másrészt azt, hogy ezen érdek érvényesülését valamennyi tény és körülmény együttes mérlegelésével kell biztosítani, azaz nem helyes, ha a bíróság az eset összes körülményeiből egyes tények kiragadásával, más tények mellőzésével dönt a keresetről.

A szülők Csjt.-ből folyó kötelessége, hogy a gyermeket gondozzák, tartsák, a gyermek testi, értelmi és erkölcsi fejlődését elősegítsék. Mindkét szülőnek joga, és egyben kötelessége is e célok elérésének biztosítása. A Csjt. a szülői felügyelet körében is abból az alapvetésből indul ki, hogy a szülők a szülői felügyeleti jogot közösen gyakorolják.

A gyermek életét, személyiségfejlődését a család egységének felbomlása károsan befolyásolhatja. A gyermek - szélsőséges esetektől eltekintve - legtöbbször mindkét szülőjével együtt képzelel el az életét. A gyermek érdeke ennek fényében a bíróságtól azt kívánja, hogy a bíróság ne csupán a házasság felbontására, hanem a gyermek elhelyezésére irányuló per során is kísérelje meg a felek békítését, annak érdekében, hogy a gyermekükre, és önmagukra is figyelemmel próbálják meg családi életük helyreállítását. Természetesen ez nem feltétlenül vezethet eredményre, hiszen ha a felek házassága véglegesen, és helyrehozhatatlanul megromlott, akkor a gyermek érdekét nem az szolgálja, hogy a házasság minden áron fennmaradjon, és a bíróságnak a gyermekelhelyezési kérdésben a lehető legrövidebb időn belül döntenie kell.

IV.2.a. Szülők nevelési alkalmasságának vizsgálata

A bíróságnak a per során vizsgálnia kell, hogy a szülők egyéniségük, életmódjuk, erkölcsi tulajdonságaik alapján a gyermeknevelésre alkalmasak-e. A nevelésre alkalmasság vizsgálatánál a bíróságnak objektív és szubjektív feltételeket egyaránt vizsgálat tárgyává kell tennie. Objektív feltételek lehetnek a megfelelő lakhatási, anyagi körülmények biztosítása, a gyermekkel együtt élő személyek hatása, befolyása a gyermekre.

A szülők nevelési alkalmasságának vizsgálatánál a gyermek neme és életkora önmagában nem lehet döntő tényező. Korunk társadalmi-gazdasági viszonyai között a családon belüli munkamegosztás egyenlő terheket ró mindkét házafélre nemtől függetlenül. A háztartás vezetése, a gyermeknevelési feladatok egyik házastársa háritása sérti a fentiekben hivatkozott házastársi egyenjogúságot. Az a szülő - nemtől függetlenül - aki ezen kötelezettségei teljesítésével gyermeknevelési alkalmasságát bebizonyította, eséllyel igényelheti a gyermek nála történő elhelyezését.

Szubjektív feltételek körében a bíróságnak értékelnie kell a szülők egyéniségét, életmódját, erkölcsi tulajdonságait, a gyermekkel kialakult kapcsolatát.

Objektív feltételek körében a gyermek lakhatásának biztosításának megismerése céljából a bíróság a szülő lakóhelye szerinti önkormányzattól környezettanulmányt szerezhethet be. Ezen túlmenően a bíróság a gyermek oktatási, nevelési intézményét is megkeresheti a gyermek és a szülő kapcsolatának, a gyermek mindennapi ellátásának, nevelésének vizsgálata körében. Természetesen az esetek döntő többségében nem mellőzhető a gyermek és a szülők pszichológus szakértői vizsgálata, szakértői vélemény beszerzése a nevelésre való szubjektív alkalmasság, illetve a gyermek-szülő kötődésének vizsgálata céljából.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.667/1998. számú eseti döntésében rámutatott arra, hogy a gyermeket nevelő szülő rendezetlen életmódja, kifogásolható erkölcsi magatartása alapot adhat a gyermekelhelyezés megváltoztatására. Perbeli esetben a felek közös kiskorú gyermeke a felek

perbeli egyezsége alapján az anyánál került elhelyezésre. Az egyezségkötést követő nyolc év elteltével a felperesi apa kérte a bíróságtól a gyermekelhelyezés megváltoztatását, és a gyermek nála történő elhelyezését. A bíróság széleskörű bizonyítási eljárás lefolytatásának eredményeként azt állapította meg, hogy az alperesi anya a gyermekkel különböző albérletekben élt, a bérleti díjakat nem fizette meg, és jelentős összegű tartozásokat halmozott fel. Komoly összegű kölcsönöket vett fel, melyeket rendre nem fizetett vissza, ennek okán sikkasztás miatt büntetőeljárás is volt folyamatban vele szemben. Az anya többszöri költözése azzal is járt, hogy a gyermeket előzetes bejelentés nélkül az iskolából kivette, rövid időn belül két általános iskolába is átíratta. Az anyát rendszertelen munkavégzése miatt az állásából elbocsátották, ezt követően élettársa tartotta el.

A bíróság a gyermek iskolájának véleményét is beszerezte, melyből az volt megállapítható, hogy a magatartásában a negatív jelenségek fokozódtak, nem képes figyelmét tartósan összpontosítani, szorgalma csökkent, agresszivitása nőtt. A gyermek a pszichológus szakértői vélemény szerint közel azonos mértékben kötődik mind az édesapjához, mind pedig az édesanyjához, bár édesapját modellt nyújtó, míg édesanyját az őt ellátó személyként tüntette fel. Az alperesi anyával szemben a felperesi apa rendezett anyagi körülmények között él, állandó munkával rendelkezik, gyermekével rendszeresen tartja a kapcsolatot. Az elsőfokú bíróság ítéletében a gyermek - szülői egyezséggel rendezett - elhelyezését megváltoztatta, és a felperesi apánál helyezte el. Döntése meghozatalánál mérlegelte a szülők életvitelét, anyagi körülményeit, mint objektív, és a erkölcsi tulajdonságaikat, életmódjukat, mint szubjektív feltételt. Az alperesi anya terhére értékelte, hogy a házasság felbontása óta több alkalommal váltogatta lakóhelyét, a gyermeket különböző iskolákba íratta, rövidebb ideig tartó munkaviszonyokkal rendelkezett, állandó anyagi gondokkal küzdött. A felperesi apa ezzel szemben biztos anyagi és személyi körülményeket tudott felmutatni. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a felperesi keresetet elutasította arra hivatkozva, hogy az alperesi oldalon az elsőfokú bíróság által feltárt nehézségek, anyagi problémák átmenetiek voltak, és a gyermek gondozása, fejlődése ezek megoldása során nem szenvedett sérelmet. Megélhetési nehézségei álláspontja szerint nevelési alkalmasságát, mint szubjektív feltételt, nem befolyásolták. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárás során - az elsőfokú bíróság álláspontját osztva - rámutatott arra, hogy az alperes zaklatott

életmódján évekig nem tudott változtatni, ezzel a gyermeket állandó és ismétlődő változásoknak tette ki, ami az iskolai tanulmányait, és magatartását egyaránt hátrányára befolyásolta. Ehhez képest kisebb jelentőségű a gyermek és az anya között fennálló érzelmi kötődés, különös tekintettel arra, hogy a gyermek az édesapjához is őszintén ragaszkodik.

Fenti jogesettel a gyermekelhelyezés objektív feltételeinek vizsgálata körében arra kívántam rámutatni, hogy egyes esetekben nem elegendő, nem feltétlenül perdöntő a gyermek érzelmi kötődése, ha objektíve az egyik szülő nem képes megfelelő háttérrel biztosítani a gyermek felnevelése szempontjából.

A bíróság viszonylag könnyű helyzetben van akkor, ha a per során beszerzett, illetve a felek által felajánlott bizonyítékok mérlegelése során megállapíthatóvá válik valamelyik szülő objektív vagy szubjektív értelemben vett alkalmassága a gyermek nevelésére. Nehezebb helyzetben van viszont azokban - az igencsak gyakori - esetekben, amikor a szülők nevelési alkalmassága a gyermekelhelyezés szempontjából azonos. A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.777/2001/. számú döntésében adott iránymutatást az azonos nevelési alkalmasságú szülők esetében a gyermekelhelyezés egyes szempontjairól. Perbeli esetben a peres felek élettársi kapcsolatának megszakadásakor megállapodtak abban, hogy a közös kiskorú gyermeküket az alperesi apa rövidebb időre magával viszi. Az alperes a gyermekkel elköltözött, majd a gyermeket a felpereshez vitte, ahonnan néhány nap elteltével veszekedés árán ismételten magához vette. A gyermeket az alperes ezt követően a felperes kérésére sem vitte vissza felpereshez. A bíróság bizonyítást folytatott le a felek gyermeknevelési alkalmasságáról az élettársi kapcsolat fennállta alatti időszakra vonatkozóan is, melyből az volt megállapítható, hogy a gyermekneveléssel kapcsolatos teendőkben mindkét fél közreműködött.

A felperes újabb házasságot kötött, rendezett anyagi körülmények között él, míg alperes ismételten korábban elvált feleségével él együtt szintén rendezett érzelmi és anyagi körülmények között. Alperes felesége jó viszonyban van a felek gyermekével, a gyermek érzelmileg hozzá is kötődik. Az alperes korábbi házasságából született gyermeke és a perbeli gyermek között jó testvéri kapcsolat alakult ki, a gyermek jól érzi magát jelenlegi környezetében. A gyermek és a felperesi

édesanya közötti kapcsolattartás az idők folyamán zökkenőmentessé vált, a gyermek szeretett édesanyjánál tartózkodni, de szívesen ment vissza édesapjához is. A bíróságok abból az alapvetésből indultak ki, hogy a gyermek nevelésére mind objektíve, mind pedig szubjektív szempontok figyelembe vételével mindkét szülő alkalmas. Megállapította az elsőfokú bíróság azt is, hogy a gyermek jelenleg az alperesi apához, valamint annak környezetéhez kötődik erősebben, ennek ellenére úgy ítélte meg, hogy a gyermek érdekeit hosszabb távon az anyai gondoskodás és az anyai környezet szolgálja jobban, így a gyermeket az anyánál helyezte el.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ezen döntését megváltoztatta, melynek eredményeként a gyermek az alperesi apánál került elhelyezésre, illetőleg a felek által előzetesen kialakított elhelyezés nem került megváltoztatásra. Egyetértett a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság azon véleményével, miszerint a gyermek koránál fogva még anyai gondoskodást igényel, ugyanakkor rámutatott arra is, hogy ezt a gondoskodást a gyermek az alperesi apa élettársától megkapja, a kapcsolata a gyermekkel jónak, kiegyensúlyozottnak mondható, szeretetteljes. Az a körülmény önmagában, hogy a gyermek nem vér szerinti édesanyjától kapja meg a szükséges anyai gondoskodást, nem indokolja a gyermek kiszakítását abból a környezetből, ahol egyébként a megfelelő testi, szellemi és érzelmi fejlődése biztosítva van. A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróság ítéletét helyben hagyta, az ellene benyújtott felülvizsgálati kérelmet alaptalannak találta. Kifejtette, hogy a 17. számú irányelvben foglaltak szerint a gyermekelhelyezés alapvető szempontja a gyermek érdeke. A bíróságnak ezért a gyermek életét érintő minden körülmény feltárásával, és együttes mérlegelésével kell határoznia. Egyes szempontok figyelmen kívül hagyása, más szempontoknak pedig a túlértékelése a gyermek érdekében hozott döntésnek az akadályát képezheti. A gyermeknek az apához, és az apa családjához való erősebb érzelmi kötődését tekintette a Legfelsőbb Bíróság is perdöntőnek az egyébként azonos nevelési alkalmasságú szülők közötti gyermekelhelyezés kérdésében.

Előfordulhat olyan élethelyzet is, hogy a gyermek nevelésére önállóan egyik szülő sem alkalmas. A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.616/1993/3. számú határozatával elbírált esetben a bíróság perben kirendelt pszichológus szakértői vélemény alapján arra a megállapításra jutott, hogy a szülők egyike sem képes a négy közös kiskorú gyermekük önálló nevelésére. A felek nevelési

alkalmasságának vizsgálata során elmeorvos-szakértői vizsgálat eredménye alapján a bíróság az alperesi apáról megállapította, hogy paranoid személyiségfejlődésben szenved, mellyel szemben belátási képességgel nem rendelkezik. Viselkedése agresszív, labilis, felelőtlen, gyermeknevelésre önállóan nem képes. A perben kirendelt pszichológus szakértő a felperesi anyáról megállapította, hogy pszichiátriai kezelés alatt áll, mely betegsége kezelés hatására stabilizálódott ugyan, de életvezetésében folyamatos segítségre szorul. Személyiségjegyei alapján a négy gyermek nevelésére önállóan ő sem képes.

A bíróságnak vizsgálnia kellett a felek objektív körülményeit, azt, hogy melyik szülő rendelkezik megbízható segítséggel a gyermekek nevelésében. Megállapította, hogy a gyermekek közel azonos mértékben kötődnek mindkét szülőhöz. A gyermekek egymáshoz való kötődése ugyanakkor nem olyan mértékű, amely az esetleges szétválasztásuk esetén személyiségfejlődésüket károsan befolyásolná. A gyermekek kötődése azonban a felperesi nagyszülőkhöz meghatározó mértékű. Tényként rögzítette a bíróság, hogy a szülők egyike sem alkalmas önállóan a gyermeknevelésre, ugyanakkor a felperesi anya mellett állnak mind a szülei, mind pedig élettársa, akiktől folyamatos támogatást, segítséget kap. Az alperes környezetében ezzel szemben nincs olyan személy, aki a gyermekek nevelésében támogatást tudna nyújtani. Mindezen szempontok mérlegelésével jutott a bíróság arra a megállapításra, hogy a gyermekek testi, értelmi és érzelmi fejlődése a felperesi édesanyánál biztosítható.

IV.2.b. Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembe vétele, a gyermek meghallgatásának körülményei

Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 12. cikke értelmében az egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét. A gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ezzel összhangban áll a Csjt. 74. §-a, mely szerint a bíróságnak és a gyámhatóságnak a szülői felügyelettel, illetve a gyermek elhelyezésével, valamint az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos eljárása során - elháríthatatlan akadály esetét kivéve - mindkét szülőt meg kell

hallgatnia. Indokolt esetben, illetve ha azt maga a gyermek kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatni a gyermeket is. Ha a gyermek a 14. életévét betöltötte, az elhelyezésére vonatkozó döntés csak az egyetértésével hozható, kivéve, ha az általa választott elhelyezés fejlődését veszélyezteti. A bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat.

A bíróságnak a gyermek meghallgatása kérdéskörében mindenekelőtt azt kell mérlegelnie, hogy várható-e az adott ügyben a gyermektől a per kimenetelét befolyásoló információ. Nem szükséges a gyermek meghallgatása abban az esetben, ha - korára, vagy mentális érettségére tekintettel - nem várható tőle perdöntő nyilatkozat, illetve ha a bíróság a per egyéb körülményeiből, így a szülők egyező nyilatkozatából egyértelműen meg tudja állapítani a gyermek feltehető akaratát az elhelyezése kérdésében.

Célszerű azonban az ítélőképessége birtokában lévő gyermek meghallgatása, amennyiben az nem ütközik elháríthatatlan akadályba. A meghallgatás történhet közvetlenül, bíróság által, illetve közvetetten, igazságügyi pszichológus szakértő útján.

Általánosságban elmondható, hogy a gyermek közvetlen, illetve közvetett meghallgatásánál alapvetően az életkor a döntő szempont. A 14. életévét betöltött gyermeket általában a bíróság maga hallgatja meg. A gyermeknek a perben speciális eljárásjogi státusza van. A Pp. a 279. § (4) bekezdésében kimondja ugyanis, hogy a bíróság a kiskorú gyermeket nem tanúként hallgatja meg, ugyanakkor nem is fél a perben, hanem érdekeltként. A bíróság a kiskorú gyermek számára ügygondnokot rendelhet. Könnyen belátható, hogy számára - a szülők válásával, a családi élete állandóságának, biztonságának megszakadásával járó lelki megterhelés mellett - a bírósági tárgyaló léghőre, a hivatalos eljárás, a szülők jelenléte, befolyásoló hatása jelentős megterhelést jelent. A bíróságnak lehetősége van arra is - és ez mindenképpen támogatható - hogy a gyermeket a szülők távollétében hallgassa meg, így feltehető, hogy őszintébb, befolyástól mentesebb nyilatkozat várható tőle. A peres felek jogi képviselői azonban ilyen esetekben is jelen lehetnek, bár a Pp. nem követeli meg a gyermek nyilatkozatának hangfelvétel útján történő rögzítését. A gyermeknek álláspontom szerint tudnia kell, és egy 14 életévét betöltött gyermek már bizonyosan tudja is, hogy

vallomását a szülei később megismerik, így a szülők távollétében történő meghallgatás sem feltétlenül lehet befolyástól mentes. A bíróságnak a gyermek nyilatkozatának esetleges ellentmondásai, érzelemnyilvánítása, és a meghallgatás egyéb körülményei alapulvételével mindenképpen mérlegelnie kell a gyermek véleményének befolyástól mentességét. A bíróságnak ennek érdekében nem feltétlenül direkt kérdésként kell a gyermeknek szegeznie, hogy kivel szeretne élni, hiszen nagy valószínűséggel azt fogja mondani, hogy mindkét szülőjével, illetve nagyobb kamaszként esetleg azzal a szülővel, aki nagyobb szabadságot biztosít számára. Mindenképpen szükséges rávezető kérdésekkel felmérni a szülőkkel való kapcsolatát, az egymáshoz való viszonyukat, a gyermek mindennapi szükségleteit mind fizikai, mind pedig mentális téren. Ezzel információt nyerhet a bíróság arra vonatkozóan, hogy a gyermek által választott elhelyezés nem áll-e ellentétben az érdekeivel.

Nagyon fontos, hogy a gyermek nyilatkozatát a saját szövegekörnyezetében, a per egyéb adataival összefüggésben kell a bíróságnak értékelnie. Tizenkét-tizennégy éven aluli gyermek közvetlen bíróság általi meghallgatását csak különösen indokolt esetben tartom célszerűnek, hiszen a kisebb gyermek esetleg rajzolással kommunikál, vagy tárgyalótermi környezet feszélyezi, és nem várható tőle a bíróság által értékelhető információ, lévén, hogy a bíróság mindezek értékeléséhez kellő szakértelemmel nem rendelkezik.

A Legfelsőbb Bíróság a 2049/2009. számú elvi határozatában kifejtette, hogy a tizennegyedik életévét betöltött gyermek elhelyezésének megváltoztatásánál a gyermek véleménye akkor is a döntés elsődleges szempontja, ha a pert a különélő szülő a gyermekelhelyezés tárgyában kötött egyezség jóváhagyásától számított két éven belül indítja meg. Perbeli esetben a felek középiskolai tanuló gyermeke a felek egyezsége alapján az alperesi édesanyánál került elhelyezésre. Alperesi édesanya azonban a gyermek iskolájának helyétől különböző, más városba költözött, így a gyermek kollégiumi elhelyezést nyert. A felperesi édesapa az egyezség megkötését követő két éven belül kérte a gyermekelhelyezés megváltoztatását, és a gyermek nála történő elhelyezését. Keresetét azzal indokolta, hogy az alperes költözése, és ezáltal a kollégiumi elhelyezés a gyermek számára olyan lényeges körülményváltozást jelent, amely indokolja a gyermek nála történő elhelyezését. Hivatkozott továbbá a gyermek azon kívánságára, miszerint a felperesi

apánál kíván élni. Alperes nem vitatta a gyermek e téren tett kijelentésének helytállóságát, alapvetően arra, hivatkozott, hogy költözése, és az ezzel járó körülményváltozás nem olyan lényeges, mely indokolná az egyezség két éven belüli megváltoztatását. A perben a másodfokú bíróság a Csjt. 18. § (3) bekezdésére hivatkozással a felperesi apa keresetét elutasította, mert nem állapíthatóak meg álláspontja szerint az egyezség két éven belül történő megváltoztatásának feltételei. A gyermek akaratát figyelmen kívül hagyta. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy lényeges körülményváltozásnak minősül, hogy az ítélőképessége birtokában lévő, a nagykorúsághoz közel álló gyermek a korábbi anyai elhelyezéssel szemben az apai elhelyezést kívánta. Helytelenül járt el a másodfokú bíróság, mikor e körülményt figyelmen kívül hagyta.

Több jogesetben kifejtette ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság, hogy a kilenc, esetleg tíz éves, önálló ítélőképességgel még nem rendelkező gyermek aktuális érzelmi változása - az őt kifogástalanul nevelő szülő által nyújtott állandósággal szemben - nem vezethet a gyermekelhelyezés megváltoztatásához. A Pfv.II.20.914/1998. számú jogesetben a szülők élettársi kapcsolatának megszakadásával a felek közös bölcsődés korú gyermeke az alperesi apánál került elhelyezésre. A felperes időközben rendezte lakhatási körülményeit, élettársi kapcsolatot létesített. Az alperesi apa a gyermeket minden tekintetben kifogástalanul nevelte, a gyermek értelmi érzelmi, erkölcsi fejlődése biztosítva volt. A felperes - a korábbi rendszertelen kapcsolattartás helyett - a gyermekével sűrűbben tartotta a kapcsolatot, mely oda vezetett, hogy váltott elhelyezésben állapodtak meg, majd a felperes keresetben kérte a gyermek nála történő elhelyezését. Kérését azzal indokolta, hogy a lakhatási körülményeiben pozitív változás állt be, és maga a gyermek is vele szeretne élni. Az elsőfokú bíróság a felperesi keresetet elutasította, melyet a másodfokú bíróság megváltoztatott, és a gyermeket a felperesi anyánál helyezte el. Döntését azzal indokolta, hogy a felperes életkörülményei kedvezően változtak, és a 9 éves gyermek is kinyilvánította, hogy édesanyjával szeretne élni. Álláspontja szerint a prepubertás korban lévő leánygyermeknek a női viselkedésforma és anyakép kialakításához jelenleg nagyobb szüksége van az anyai törődésre. A Legfelsőbb Bíróság nem értett egyet a másodfokú bíróság ezen érvelésével. Kifejtette, hogy a felperes körülményváltozása önmagában nem indokolja a gyermekelhelyezés megváltoztatását. Az elsőfokú bíróság által beszerzett pszichológus szakértői vélemény szerint a felperes nem alkalmatlan ugyan a nevelésre, de erősen függ a környezetétől, személye labilis.

Lényeges szempontként kell értékelni a gyermek érzelmi kötődését, mellyel kapcsolatban a pszichológus szakértő megállapította, hogy a gyermek verbálisan közölte vágya, hogy az anyával éljen. Ennek érzelmi motívuma a pszichológus értékelése szerint az volt, hogy az anya éveken tartó elhanyagolást követően intenzívebben érdeklődött a gyermek iránt, szorosabb kapcsolatot akart vele kialakítani, melyre a gyermek nyitott volt. Hangsúlyozta azonban a szakértő azt is, hogy az anya ezen magatartásával érzelmileg befolyásolta a gyermeket. Megállapította továbbá, hogy az apai oldalon fennálló állandóság, érzelmi stabilitás inkább szolgálja a gyermek érdekét, mint az anya jelenlegi erős érzelemnyilvánításán alapuló gyermeki érzelmi állapotváltozás. A Legfelsőbb Bíróság ezen pszichológus szakértői megállapítást vette alapul, amikor az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyva az alperesi felülvizsgálati kérelmet alaposnak találta.

Ugyancsak kimondta a Legfelsőbb Bíróság a Pfv. II. 23.855/1998. számú határozatában, hogy a gyermekelhelyezés megváltoztatására tizenhét és tizenöt éves gyermekek akaratával szemben nem kerülhet sor.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy „előfordulhat olyan eset, hogy a 14, életévét betöltött gyermek sem tudja felmérni valós érdekét, így az önálló döntése veszélyhelyzetet idézhet elő, így ilyen esetekben a bíróság mellőzheti a gyermek által választott elhelyezést.”²

IV.2.c. A gyermek nemének, és életkorának jelentősége

A Csjt. 76. §-ának (1) bekezdése úgy rendelkezett, hogy a gyermek elhelyezése érdekében - a szülők megegyezésének hiányában - a bíróság dönt. E rendelkezés nyomán kialakult egy olyan következetes bírói gyakorlat, melynek alapján a 6. életévét betöltött fiúgyermeket rendszerint az apánál, míg a 6. életévet be nem töltött fiúgyermeket rendszerint az anyánál helyezték el. A gyermek érdekében természetesen ettől a szabálytól el lehetett térni. Hamarosan azonban nyilvánvalóvá vált, hogy ez a formális ítélkezési gyakorlat nem tartható fenn, ennek okán a Legfelsőbb Bíróság megalkotta a XXI. számú Polgári Elvi Döntést, mely kimondta, hogy a bíróságnak

²Filó Erika-Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, Hvgorac Kiadó Budapest, 2009.

minden esetben a gyermek érdekét kell vizsgálnia, és döntésénél ezt kell elsődlegesen szem előtt tartania. Ennek nyomán került a Csjt. 76. §-a az 1974. évi I. törvénnyel módosításra, mely szerint a szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosítva van. Ezt követően az ítélkezési gyakorlat csak abban a mértékben tulajdonít jelentőséget a gyermek nemének, és korának, amennyiben ezt az eset egyéb körülményei indokoltá teszik.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.22.235/1999/3. számú eseti döntésében hangsúlyozta, hogy a gyermek nemének a gyermek elhelyezése szempontjából nincs jelentősége, hiszen a szülők házasságának felbontása és a gyermeknek valamelyik szülőnél történő elhelyezése nem eredményezheti a gyermeknek a tőle különülő szülőjétől történő elszakadását. Jelen esetben egy kiskorú fiú és egy kiskorú lánygyermek született a felek házasságából. A pszichológus szakértői vélemény azt a megállapítást tette, hogy a gyermekek nevelésére mindkét szülő egyaránt alkalmas. A kislánynak az apánál történő elhelyezése mellett szól, hogy az apa mintát nyújthatna számára a férfiszerep elsajátításában. Fontos viszont, hogy a testvérek erősen kötődnek egymáshoz. A lánygyermek egyértelműen az édesanyjához kötődik, míg a fiúgyermek nem mutat olyan erős kötődést az apához, ami a testvérek szétválasztását indokoltá tenné. Mindezek figyelembe vételével mindkét gyermek az édesanyjánál került elhelyezésre.

IV.2.d. Az állandóság

A 17. számú irányelvben foglaltak szerint a gyermeknek biztonságérzetet nyújt a megfelelő környezet állandósága, a környezetváltozás, az elhelyezés változtatása viszont szorongást, félelemérzetet kelthet benne. Az állandóság szempontjából nem a lakóhelynek van jelentősége, hanem a szülő és a gyermek közötti személyes kapcsolatnak. A gyermeket meg kell kímélni az indokolatlan környezetváltozás izgalmaitól, az ezzel járó megrázkódtatástól. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a gyermek érdekében esetenként ne lehetne a gyermek környezetét megváltoztatni.

Az állandóság követelménye tehát nem jelenti azt, hogy a gyermeket gondozó szülő ne változtathatná meg lakókörnyezetét, és ezzel alapul szolgálhatna a különélő szülőnek gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti sikeres pereskedésre.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.22.853/2000/5. számú eseti döntésében kifejtette, hogy nincs helye a gyermekelhelyezés megváltoztatásának, ha a gondozást huzamosabb idő óta ténylegesen ellátó szülő a nevelésre kevésbé alkalmas, de az általa biztosított speciális körülményekkel a serdülőkorú gyermekek olyan mértékben azonosulnak, hogy az állandó környezetükből való kiemelésük súlyos érzelmi válságot okozna, ezért érdekeikkel szemben állna. Perbeli esetben a felek házasságának felbomlását követően közös kiskorú gyermekeik az anyánál maradtak. A felperesi apa elköltözését követően hosszú ideig nem látogatta gyermekeit, ha mégis, akkor az alperessel történő veszekedés megrontotta a találkozás hangulatát. Alperesi anya a gyermekeket erősen a felperes ellen nevelte, zárkóztottan éltek, iskolai rendezvényekre, kirándulásokra a gyermekeket nem engedte el. A pszichológus szakértői vélemény szerint az alperes illetően nevelési elvei ellenére a gyermekek mentálisan fejlettek, továbbtanulási szándékaik vannak, bár sajátos felfogásuk alakult ki a családi élet milyensége terén. Mindketten úgy nyilatkoztak, hogy édesanyjukkal kívánnak maradni olyannyira, hogy ha a bíróság másként dönt, akkor visszazöknek. Megállapítható tehát, hogy az anya elidegenítő magatartása erkölcsileg súlyosan kifogásolható. A felperesi apa ugyanakkor személyisége, életkörülményei és anyagi helyzete alapján alkalmas a gyermeknevelésre, képes az egészségesebb fejlődést biztosító szülői nevelésre.

A Legfelsőbb Bíróság - az első-és másodfokú bíróságokkal összhangban - arra az álláspontra helyezkedett, hogy a 13 és 14 éves lánygyermekek - figyelemmel az apától történő elidegenedett kapcsolatukra - az anya környezetéből történő kiemelése és az apánál történő elhelyezése a gyermekek érdekével ellentétes lenne annak ellenére, hogy az anya nevelése erkölcsi fejlődésüket nyilvánvalóan károsan befolyásolja. Fontosabb érdek jelen esetben nem az egészségesebb személyiségfejlődést biztosító szülői neveléshez, hanem az állandóság biztosításához fűződik.

Az Irányelvvel összhangban azonban a gyermekelhelyezés megváltoztatásának van helye, ha a szülő a másik szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartását hosszabb időn át, hatósági

intézkedések ellenére meghiúsítja, a különélő szülőt alaptalanul a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény elkövetésével vádolja és lejárataába a gyermeket is bevonja (L.B.Pfv.II.22.107/2007/10.) Ezen elv az állandóság követelménye alóli kivételt fogalmaz meg. Peres felek kiskorú lánygyermeké felperesi édesanyjánál került elhelyezésre felek egyezsége alapján. Felperes azonban magatartásával folyamatosan akadályozta az alperesi édesapa és a gyermek kapcsolattartását. Alperest a gyermek ellen elkövetett szexuális bűncselekménnyel vádolta, ennek bebizonyítása érdekében a gyermeket pszichiátriai vizsgálatra, illetve kezelésre hordta, valamint magánszakértői véleményt készített. Az eljárás folyamán az apa bűnössége nem igazolódott, ellenben megállapítást nyert, hogy a felperesi anya indokolatlanul, saját önös céljai elérése érdekében tette ki gyermekét fölösleges vizsgálatoknak, illetve akadályozta az apával való kapcsolattartását. Megállapította ugyanakkor a perben kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő, hogy a gyermek erősen kötődik az édesanyjához. A felperes a kapcsolattartás akadályozására irányuló magatartásán annak hatására változtatott, hogy az elsőfokú bíróság a gyermekelhelyezést megváltoztatta, és a gyermeket - viszontkeresetének helyt adva - az alperesi apánál helyezte el. Ennek indokaként azt határozta meg, hogy a felperes alapos ok nélkül, tartósan akadályozta az alperest a gyermekkel való kapcsolattartásában, a gyermeket következetesen ellene nevelte, megsértve ezzel a kapcsolattartás jogát, súlyosan sértve a gyermek érdekét. E magatartásával a felperes károsan befolyásolta a gyermek fejlődését, így nem alkalmas a gyermeknevelésre. Megállapította továbbá a bíróság, hogy a gyermek a felperes ellennevelése ellenére az édesapjához kötődik erősebben. Jelen ügyben tehát az elhelyezés megváltoztatása a kiskorú gyermek érdekében állt, akinek a megszokott környezetből való kiemelése kisebb megrázkódtatást jelenthet, mint a változatlan elhelyezés fenntartása.

IV.2.e. A testvérkapcsolat jelentősége

Az Irányelv szerint a család szétesése rendszerint súlyos válságot idéz elő a gyermek életében. Ennek hátrányos következményei fokozottan hatnak rá, ha a testvéreknek is el kell egymástól szakadniuk. A gyermekek elhelyezésénél a bíróságoknak általában arra kell törekedniük, hogy a gyermekek a szülők különválása után is együtt maradjanak. A testvéreket - mindkét szülő nevelési alkalmassága esetén is - csak különösen indokolt esetben lehet egymástól elválasztani. A

gyermekek egymáshoz való ragaszkodását általában pszichológus szakértői vélemény alapján lehet megnyugtató módon megállapítani. Számos esetben megfigyelhető, hogy a fiatalabb gyermek számára az idősebb testvér jelenléte, szeretete jelenti azt a támaszt, amelyet a szüleitől már nem kap meg.

Természetesen általánosságban nem lehet kijelenteni, hogy a bíróságnak a testvéreket minden körülmények között együtt kell elhelyezni. Lehetséges, hogy valamely gyermek, vagy gyermekek az egyik szülőhöz oly mértékben kötődik, mely kötődés a testvéri szeretetnél erősebb. Előfordulhat, hogy mire a házasság tényleges felbontására kerülne sor, a testvérek a szülők megállapodása folytán elválasztásra kerülnek, és ily módon történő elhelyezés mindenki számára megfelelő. A bíróság ilyen esetben a körülmények gondos mérlegelése mellett jóváhagyhatja a szülők egyezségét, ha nyilvánvaló, hogy ez szolgálja a gyermekek érdekét. Ilyenkor is vizsgálni kell azonban, hogy a gyermekek egymással való rendszeres érintkezése biztosítva legyen. A bíróság a szülők megállapodása híján, bizonyítási eljárás lefolytatásának eredményeként is dönthet a testvérek szétválasztásáról.

A gyermekek indokolt szétválasztására példaként említem a Legfelsőbb Bíróság Pfv. II.21.892/2001/5. számú eseti döntését. A perbeli esetben a peres felek két közös kiskorú gyermeket neveltek. A kisebbik fiúgyermekről megállapítást nyert, hogy autista, speciális nevelést, gondozást igényel. A felek életközösségük megszakadását követően egy házban, de különváltan éltek, gyermekeikről közösen gondoskodtak. A bíróság a felek házasságának felbontásával egyidejűleg a lánygyermeket a felperesi anyánál, míg a fiúgyermeket az alperesi apánál helyezte el. A perbíróságok megállapították, hogy a gyermekek elhelyezéséhez szükséges objektív feltételek mindkét szülőnél adottak voltak, nevelési alkalmasságukat igazságügyi pszichológus szakértő véleménye is alátámasztotta. Megállapította, hogy a felperesi anya kisebbik gyermeke betegségének diagnosztizálását sokszerűen élte át, mely befolyással bírt a gyermekkel való további kapcsolatára. Az alperesi apa ellenben ebben a helyzetben is teljes mértékben magára vállalta kisebbik gyermeke gondozását, nevelését, személyiségjegyei lehetővé tették számára azt, hogy sérült gyermekével normális napi kontaktust teremtsen. A bíróság a gyermekek elhelyezése körében kiemelten értékelte a kisebbik gyermek sérült voltát, az apához való erős érzelmi kötődését. Nem vitatta a bíróság, hogy a testvérkapcsolat jó hatással van a sérült gyermekre, fejlődése szempontjából is pozitív

tényezőként értékelte, ugyanakkor a testvérek külön nevelkedésével az alperesi apának több ideje jut a kisebb gyermekre, a nagyobb gyermek pedig az édesanyától kapja meg azt a törődést, és figyelmet, amely a kiegyensúlyozott fejlődéséhez szükséges. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy „egységes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a gyermek elhelyezése során önmagában a gyermek nemének nem lehet ugyan ügydöntő jelentőséget tulajdonítani, a gyermek elhelyezésével kapcsolatos egyéb objektív és szubjektív körülmények mellett azonban már a gyermek nemének, életkorának és életkori sajátosságainak, egyebek mellett a prepubertás korban lévő leánygyermek anyai-, illetve női minta iránti igényének az értékelése sem mellőzhető.”

IV.2.f. A házastársi hűséget sértő magatartás

A Csjt. 24. §-a szerint a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak, és egymást támogatni kötelesek. A házastársi hűséget sértő magatartás akkor értékelhető a gyermek elhelyezése körében, ha az a családdal szembeni felelőtlenséget, önzést, közömbösséget juttatja kifejezésre. A családi élet felelőtlen megbontása, a házastárs, a gyermek indokolatlan elhagyása kétségessé teszi e szülő nevelési alkalmasságát. A bíróságnak azonban arra kell törekednie, hogy felderítse, milyen körülmények vezettek az életközösség megszakadásához. Ebben ugyanis közrehat a másik szülő/házastárs szeretet nélküli, túrhetetlen magatartása.

A Pfv.23.374/1998. számú határozat tényállása alapján a peres feleknek két közös kiskorú gyermekük van. Peres felek házasságát a bíróság a felperesi anya keresetére bontotta fel. A bíróság megállapította, hogy alperesi apa kamionvezetőként dolgozott, sokat tartózkodott a családjától távol, azonban hétvégeként tevékenyen közreműködött a gyermekek ellátásában. Alperes távollétében felperes házasságon kívüli kapcsolatot létesített, mely kapcsolat a perben kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő véleménye szerint csak kapcsolódási törekvéssel, nem pedig házasság, vagy életközösség kialakításának szándékával párosult. A felperes ezzel a kapcsolattal nyilvánvalóvá tette azonban, hogy házassági életközösségét alperessel nem kívánja fenntartani.

A bíróság - mindkét szülő nevelési alkalmassága objektív és szubjektív megfelelése megállapítása mellett - a felek közös kiskorú gyermekeit az alperesi édesapánál helyezte el. A

bíróság a perben nem tulajdonított döntő jelentőséget annak a ténynek, hogy a gyermekeket döntően a felperes gondozta, hiszen ez - az alperes munkájára figyelemmel - a felek közös megállapodása eredményeként történt így. A bíróság álláspontja szerint a felperesnek a gyermeknevelésre való erkölcsi alkalmasságát önmagában is megkérdőjelezi azon tény, hogy a házasság fennállása alatt harmadik személlyel létesített szexuális kapcsolatot, bár gyermekeit nem hagyta el. A gyermekek érdeke így azt kívánja, hogy az alperesi édesapánál nyerjenek elhelyezést. A felperes alappal nem hivatkozhat az alperes hosszú távolléteire, ezzel kapcsolatban az érzelmi elhidegülésre, hiszen közösen állapodtak meg abban, hogy alperes a munkavégzése okán, magasabb pénzkereseti lehetőség kihasználásával vállalta a családjától való távollétet. Felperes azonban hirtelen érzelemváltozás következtében, meggondolatlanul, minden távolabbi cél nélkül létesített házassági hűsésértő kapcsolatot.

A Legfelsőbb Bíróság a házassági hűséget sértő felperesi magatartást a Pfv.II.20.627/2007/4. számú eseti döntésében ugyanakkor nem tekintette a gyermekelhelyezés szempontjából a felperes hátrányára értékelendő tényezőnek. Kimondta, hogy „a házastársi hűséget sértő magatartás a gyermekelhelyezés során egy tényezőként értékelhető, emellett figyelembe kell venni a gyermek érzelmi kötődését, mindkét szülő személyiségjegyeit, nevelési készségét és a döntés alapvető szempontjainak a gyermek érdekét kell tekinteni.”

Peres felek házassága közös gyermekük megszületését követően fokozatosan megromlott, elhidegültek egymástól. Felperes több alkalommal kísérletet tett a kapcsolat rendezésére, azonban kísérleteit alperes hátrította, kielégítő volt számára, hogy kapcsolatuk kizárólag a gyermekük nevelésére korlátozódik. Felperes magányosnak érezte magát, érzelmi kapcsolatot létesített egy harmadik személlyel. Alperes, miután erről tudomást szerzett, nem tette szóvá, arra gondolván, hogy a helyzet majd magától rendeződik. A felperes keresetére a bíróság házasságukat felbontotta, kiskorú gyermeküket a felperesnél helyezte el. Döntése indokolásában kifejtette, hogy objektíve és szubjektív szempontok alapján mindkét fél alkalmas a gyermek felnevelésére. Álláspontja szerint az alperes távolságtartó magatartása okán a felperes olyan érzelmi válságba került, melynek következménye a teljes eltávolodás lett, és ennek folyományaként létesített házasságon kívüli kapcsolatot.

A perben kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő véleménye szerint az alperesi apa egyes személyiségjegyei, így indulatlansága, csökkent valóságérzete, a világtól való elidegenedése kedvezőtlenek a gyermeknevelés szempontjából. A felperesi anya tekintetében nem merült fel aggályos személyiségvonás. Mindezekon túl a szakértő azt is megállapította, hogy a gyermek inkább a felperesi anyához kötődik.

A Legfelsőbb Bíróság kifejtette - hivatkozva a 17. számú irányelvben foglaltakra - hogy jelen esetben a felperesi házassági hűséget sértő magatartás nem volt előzmény nélküli. Akkor alakított ki ilyen kapcsolatot, amikor a házastársával való kapcsolatának helyreállítására az alperes hárítása okán nem volt reménye. A házassági hűséget sértő magatartást a házasság felbontása körében a bíróság figyelembe vette, azonban e magatartás önmagában nem zárja ki a felperes gyermeknevelésre való alkalmasságát, a gyermek érdeke azt kívánja, hogy a felperesnél nyerjen elhelyezést.

IV.3. Gyermek elhelyezése harmadik személynél

A Csjt. 72/A § (1) bekezdésének utolsó fordulata szerint, ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Harmadik személynél történő elhelyezésnél a bíróságnak eljárásjogilag a keresetet és a viszontketesetet el kell utasítania.

Harmadik személynél történő elhelyezés egyik legfontosabb következménye, hogy a szülők szülői felügyeleti joga ex lege szünetel. A harmadik személyt ezért a gyermek gyámjává kell kirendelni. A bíróságnak a jogerős ítélet egy kiadmányát a gyermek lakóhelye szerint illetékes gyámhatósághoz meg kell küldenie a gyám kirendelése céljából.

A gyermeknek harmadik személynél történő elhelyezése kivételesen alkalmazandó jogintézmény, alkalmazására csak és kizárólag akkor kerülhet sor, ha ezt kívánja a gyermek feltétlen és mindenekfelett álló érdeke.

Az Alkotmánybíróság a 995/B/1990/3. számú határozatában a szülői felügyeleti jog korlátozhatósága kapcsán kifejtette, hogy „a gyermek védelme és a róla való gondoskodás nemcsak

a család alkotmányos kötelessége, hanem az államé, a társadalomé is, ez a szülői felügyelettel összefüggésben úgy értelmezendő: ha a gyermeknek nincs, vagy a szülői kötelességeket nem teljesítő szülője van, akkor helyettük az államnak kell helytállnia.”

Leszögezte továbbá, hogy „ha a szülő érdekének, jogainak korlátozására sor kerül, az a gyermek érdekében történhet, vagyis a gyermek számára előnyös megkülönböztetést jelent a szüleivel szemben. Ez a pozitív diszkrimináció jelenti a speciális helyzetben lévő gyermek esélyeinek garanciáit ahhoz, hogy életben maradjon, felnőtté válhasson, maga legyen képes emberi, polgári és politikai jogai tényleges gyakorlására. Ez a gyermek mindenekfelett álló érdeke.”

Mindezekből levezethető, hogy amennyiben a szülő a Csjt. 71. §-ának (2) bekezdésében rögzített - a kiskorú gyermek gondozására, nevelésére, vagyona kezelésére, törvényes képviselőjének ellátására irányuló - kötelezettségét nem teljesíti, vagy azt nem a gyermek érdekében gyakorolja, illetőleg arra nem képes, jogai a gyermeknek harmadik személynél történő elhelyezésével korlátozhatóak. A bíróságokra hárul az a nehéz, és embert próbáló feladat, hogy konkrét egyedi esetben megállapítsák, hogy a szülői felügyelettel járó kötelezettségek megszegése, nem teljesítése okoz-e a gyermeknek olyan érdeksérelmet, melynek következménye a szülő felügyeleti jogának korlátozása. A gyermek érdeke ilyen esetben az-e, hogy szülőjével maradjon, vagy esetleg harmadik személynél kerüljön elhelyezésre.

A gyakorlatban a harmadik személynél történő elhelyezés lehetősége többnyire olyan ügyekben merül fel lehetőségként, amelyekben a gyermek gondozásában, nevelésében e harmadik személy tevékenyen részt vesz.

Önmagában az a körülmény, hogy a gyermek nevelésében, gondozásában valamelyik nagyszülő tevékenyen részt vesz, és ezzel a gyermek elégedett, nem ad alapot a bíróságnak arra, hogy a gyermeket valamelyik szülő tiltakozása ellenére a nagyszülőnél helyezze el.

Amennyiben azonban a szülők egyike sem alkalmas a gyermek gondozására, nevelésére, akkor jöhet szóba a harmadik személynél történő elhelyezés. Ez a harmadik személy többnyire a gyermek rokoni köréből kerül ki. Ilyenkor előnyben kell részesíteni azt a nagyszülőt, aki nevelési, gondozási alkalmasságát bizonyította, és akihez a gyermek ragaszkodik. Szem előtt kell tartania

azonban a bíróságnak ilyen esetben a gyermek érdekét az állandósághoz, azaz azt, hogy olyan harmadik személynél kerüljön elhelyezésre, aki koránál, állapotánál fogva előreláthatólag a gyermek nevelését nagykorúságának eléréséig biztosítani tudja. A gyermek és a nagyszülő korához, egészségi állapotához képest az érzelmi kötődés, és a nagyszülő által biztosítandó körülmények másodlagos szempontként értékelendők.

Kivételes esetben előfordulhat az is, hogy a szülők gyűlölködése, a gyermeknek a másik szülő elleni nevelése oly mértékű, hogy a gyermeket egyiküknél sem lehet elhelyezni. Ilyen kivételes esetben felmerülhet a harmadik személynél történő elhelyezés lehetősége, feltéve azonban, hogy ez a harmadik személy a szülők gyűlölködésében pártatlan tud maradni, és elő tudja segíteni a gyermek és a szülők kapcsolatának rendezését.

Sajnos előfordul, hogy sem a szülők nem alkalmasak a gyermek nevelésére, sem pedig harmadik személy nincs, akinél a gyermek elhelyezhető lenne. Ilyen esetben a gyermek állami gondozásba vétele válik szükségessé. A bíróságnak meg kell keresnie az illetékes gyámhatóságot az állami gondozásba vétel iránti szükséges intézkedések megtétele céljából.

Nem tekinthető a gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének az olyan szülői közös megállapodás, mely szerint gyermekük nevelését - átmenetileg vagy tartósan - harmadik személyre bízzák. Ilyen esetben a szülők szülői felügyeleti joga nem szünetel, a harmadik személytől a megbízást visszavonhatják, illetve adott esetben a gyermek kiadását peres eljárás keretében bíróságtól kérhetik.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.124/1998. számú eseti döntésében rámutatott arra, hogy a gyermek harmadik személynél akkor is elhelyezhető, ha a szülő a nevelésre nem alkalmatlan, de a nála történő elhelyezés a gyermek érzelmi fejlődését veszélyeztetné. Perbeli esetben a bíróság peres felek 13, illetve 16 éves gyermekeit az I. r. alperesi édesanya rokonánál, II. r. felperesnél helyezte el. A bíróság által megállapított tényállás szerint az édesanya alkoholizmusa, rendezetlen életmódja okán nem alkalmas a gyermekek nevelésére. A gyermekek - éppen édesanyjuk alkoholizmusa miatt - nem kötődnek édesanyjukhoz. A II. r. alperesi édesapa objektíve nem alkalmatlan a gyermekek nevelésére, személyiségjegyei is alkalmassá teszik a gyermeknevelésre, a

gyermekek azonban nem kötődnek hozzá, a házasság fennállása alatt az édesanyjukkal szemben tanúsított agresszív magatartása miatt félnek tőle. A perben - a Legfelsőbb Bíróság által megállapítottan eljárási szabályt sértve - II. r. felperesként fellépő nagynénihez a gyermekek azonban érzelmileg kötődnek, és részükre megfelelő életkörülményeket is képes biztosítani. A gyermekek a perben kirendelt pszichológus szakértőnek úgy nyilatkoztak, hogy II. r. felperesi nagynéninél szeretnének élni. A gyermekek a peres eljárás megindítását megelőzően is a II. r. felperes háztartásában éltek. A Legfelsőbb Bíróság kihangsúlyozta, hogy a gyermek elhelyezése és az elhelyezés megváltoztatása során a gyermek a szülőtől különböző személynél akkor helyezhető el, ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti. Valamely rokonnak a gyermek neveléséhez történő segítségnyújtása nem járhat azzal a következménnyel, hogy a gyermeket valamelyik szülőjétől elidegenítsék, önmagában ezen a címen nem lehet a gyermek elhelyezését a rokonnál kérni. Jelen esetben azonban az első- és másodfokú bíróságok figyelembe vették a gyermekek véleményét az elhelyezésükre vonatkozóan, illetve a kirendelt pszichológus szakértő megállapításait. Mindkét gyermek fel tudta mérni, hogy édesanyjuk jelen állapotában képtelen a nevelésükre, édesapjukhoz pedig kötődnek ugyan, de tartanak tőle, nem kívánnak a gondozásába kerülni. A gyermekek az édesapjukhoz való kötődésük mellett bizalmatlanok vele szemben, és tartós együttélés esetén a velük szemben tanúsított magatartásának negatív változásától tartanak.

IV.4. A gyermekelhelyezés megváltoztatásának szempontjai

A Csjt. 72/A § (2) bekezdése szerint - figyelemmel a 18. § (3) bekezdésére - a gyermekelhelyezés megváltoztatását két éven belül, illetve a határidő letelte után is csak abban az esetben lehet kérni, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság döntését alapította, utóbb lényegesen megváltoztak és ennek következtében az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll. A gyermek elhelyezése megváltoztatásának akkor van helye, ha e két konjunktív feltétel teljesül.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.484/2011/4. számú határozatában kimondta, hogy az, hogy a gyermekelhelyezés két éven belül történő megváltoztatásának helye van-e, olyan mérlegelést igénylő kérdés, amelynek az ügy eldöntése szempontjából lényeges jelentősége van. Perbeli

tényállás szerint a peres felek közös kiskorú gyermekét a bíróság a házasság felbontásával egyidejűleg a felek egyezségét jóváhagyva a felperesi anyánál helyezte el. A felperes a szüleivel közös ingatlanon, azonban elkülönült lakrészben nevelte a gyermeket. A gyermeknevelésben jelentős mértékben támaszkodhatott szüleine. Az egyezség megkötését követő évben a - az alperes által tudottan pszichiátriai kezelés alatt álló - felperes pszichés állapota oly mértékben megromlott, mely akadályozta őt a kiskorú gyermek ellátásában. A gyámhatóság ezért a gyermeket védelembe vette, és átmenetileg a felperesi apánál helyezte el. Az elsőfokú bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként azt találta megállapíthatónak, hogy a gyermeket az alperesi anya - pszichiátriai megbetegedése okán - a jövőben nem tudja teljes bizonyossággal ellátni. Nevelés alkalmassága a betegsége aktuális állapotának függvénye. A felperesi apát ellenben objektív körülményei alkalmassá teszik a gyermek nevelésére. A perben kirendelt pszichológus szakértő megállapította ugyan, hogy a gyermeket megviselte az anyától történő elszakadás, érzelmileg jelentősebben kötődik édesanyjához, mint édesapjához. A gyermek pszichés állapota szintén kezelést igényel. Megállapította továbbá, hogy az alperesi apa - meglévő mozgásszervi betegsége mellett is - alkalmas a gyermeknevelésre, bár a gyermek nem kötődik hozzá oly mértékben, mint az alpereshez. Az alperes mellett ugyanakkor ott élnek a szülei, akik mind pszichés, mind pedig fizikai értelemben alkalmasak arra, hogy az alperest a gyermeknevelésben támogassák. Az elsőfokú bíróság a gyermek kötődését az alpereshez másodlagos szempontként értékelte, alapvetően arra alapozta döntését, hogy az alperes pszichés állapota - amely gyógyszerek rendszeres szedése mellett teljesen tünetmentessé tehető, és az ítélet meghozatalának időpontjában tünetmentes is volt - a jövőben olyan bizonytalan tényezőként jelentkezhetsz, amely nem teszi alkalmassá a gyermek nevelésére. A gyermeket ennek okán a felperesnél helyezte el. A másodfokú bíróság ítéletében azonban nem osztotta az elsőfokú bíróság álláspontját, és az ítéletet megváltoztatva a felperesi gyermekelhelyezés megváltoztatására irányuló keresetet elutasította. Döntése indokaként előadta, hogy az alperes pszichés állapota a felperes által tudott volt, amikor egyezséggel hozzájárult ahhoz, hogy a gyermeket alperes nevelje. Az alperes állapotában a gyógyszerek hatására azonban olyan pozitív változás mutatkozott, amely gyermeknevelésre való alkalmasságát - szülői segítséggel - nem kérdőjelezi meg. A gyermeket továbbá jelentősen megviselte az anyától való elszakítás, kötődése anyjához erősebb, mint a felpereshez. A Legfelsőbb Bíróság - a jogerős ítéletet hatályában fenntartva - rámutatott, hogy a kezelt állapotban lévő pszichiátriai betegség a gyermeknevelés

szempontjából nem automatikusan kizáró, vagy korlátozó tényező. A gyermeknevelésre alkalmatlanná csak akkor válik az ilyen személy, ha súlyos pszichotikus állapotba kerül, amely jellemzően időleges. A felperes az alperes betegségének ismeretében kötött a gyermek alperesnél történő elhelyezésére bírói egyezséget. Ezen egyezés két éven belül történő megváltoztatásának a Csjt. által megkövetelt konjunktív feltételei nem álltak fenn, hiszen a gyermek mindennekfelett álló érdeke az anyánál történő elhelyezés mellett szólt.

A gyermekelhelyezés megváltoztatására irányuló perekben a bíróságnak mindenekelőtt a körülmények lényeges megváltozását a gyermek érdeke szempontjából kell vizsgálni, és azt kell mérlegelnie, hogy az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekét szolgálja-e. Ahogyan azt korábban kifejtettem, ha a szülők a közös kiskorú gyermekük elhelyezése tekintetében peren kívül akár hallgatólagosan, akár kifejezetten megállapodtak, akkor a gyermeket huzamosabb idő óta gondozó szülő ellen indított pert gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perként kell elbírálni, és a jogszabály által megkívánt hivatkozott kettős feltételt kell vizsgálni.

A szigorú kettős feltételrendszer teljesülésének megkövetelésére azért van szükség, mert gyakran előfordul, hogy a különélő szülő a gyermeket nevelő szülő zaklatására használja fel a gyermekelhelyezés megváltoztatására irányuló keresetindítási lehetőséget, ezzel mintegy eszközként használva a gyermeket a másik szülővel vívott csatában. Ha a szülő rövid időközönként több alkalommal indít gyermekelhelyezés megváltoztatása iránt pert, ezzel kétséget kizáróan arról tesz tanúbizonyságot, hogy a gyermek nevelésére nem alkalmas. A fölösleges perindítással a gyermeket szükségtelen zaklatásnak teszi ki, zavarja a gyermeket nevelő szülőt a nyugodt légkör biztosításában. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a körülmények lényeges megváltozása esetén a gyermek érdekében ne lehetne a gyermekelhelyezés esetlegesen ismételt megváltozásáról dönteni.

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.21.200/2001/4. számú határozatával hatályában fenntartotta a jogerős ítéletet, melyben a bíróság a gyermekelhelyezés ismételt megváltoztatásáról döntve a peres felek közös kiskorú gyermekét ismételten a felperesi anyánál helyezte el. A perbeli tényállás szerint a felek közös kiskorú gyermekét a bíróság a házasság felbontásával egyidejűleg a felperesi anyánál

helyezte el, majd egy év elteltével a gyermekelhelyezés megváltoztatásával az alperesi apánál, ezt követően három év elteltével a gyermek ismételen a felperesi anyánál került elhelyezésre. A bíróság által megállapított tényállás szerint a felek a közös tulajdonukban lévő lakást osztottan használták. A gyermek alperesnél történő elhelyezését követően is a felperes látta el a gyermeket, ő vitte iskolába, járt szülői értekezletre. Az alperes ellenben minden energiáját arra fordította, hogy a közös lakást megszerezze, a felperes tulajdoni hányadát megváltsa. A gyermekkel nem foglalkozott, nem alakított ki apa-fiú kapcsolatot. Az alperes a közös lakás zárját lecserélte, melynek következtében a felperes és a gyermek a lakásba nem tudott bejutni, így a felperesi nagyszülőhöz költöztek. A gyermek iskolai eredménye, magatartása jelentősen megromlott az alperesnél történő elhelyezés időszakában, ám amikor a felperessel más városba költöztek, iskolát váltott, illetve a nagyszülő is besegített a gyermek mindennapi ellátásába, iskolai eredményei, magatartása egyértelműen javultak. A bíróság tehát bizonyítottan találta mindkét konjunktív feltétel érvényesülését a gyermekelhelyezés megváltoztatására irányuló döntésében. A felperes - nagyszülői segítséggel - nyugodt, kiegyensúlyozott környezetet biztosított a gyermek számára, és ez a gyermek érdekében állt, hiszen tanulmányi eredménye, magatartása jelentős javulást mutatott. A kirendelt pszichológus szakértő véleménye is azt támasztotta alá, hogy a gyermek jobban kötődik édesanyjához, aki önállóan nem, de nagyszülői segítséggel alkalmasabb a gyermek nevelésére, mint az alperes.

Ahogy az a fent ismertetett jogesetekből is kitűnik, a körülmények lényeges megváltozása olyan szerteágazó, és sokrétű lehet, melynek felsorolására sem az Irányelvben sem pedig jelen dolgozatban nincs mód. Alapvetően elmondható, hogy változás bekövetkezhet mind a gyermeket nevelő szülő objektív körülményeiben, mind pedig szubjektív nevelési alkalmasságában, ennek megfelelően a gyermek érdeke is változást mutathat az elhelyezéskori döntéshez viszonyítottan. Fontos azonban kiemelni a gyermeket gondozó szülőnek a gyermeknek a különélő szülőjével történő kapcsolattartásának akadályozását, mint a gyermekelhelyezés megváltoztatásának alapjául szolgáló fontos körülményt. Amennyiben a gondozó szülő a kapcsolattartást oly módon akadályozza, hogy ezáltal a gyermeket érzelmileg megterheli, őt a jövőre is kihatóan súlyosan befolyásolja, alapot adhat a gyermekelhelyezés megváltoztatására. Az ilyen magatartás ugyanis a szülői felelősséggel ellentétes, a gyermek érdekeit súlyosan sérti.

IV.5. Pszichológus szakértő közreműködése a perben

„A gyermekelhelyezési perek egyik legértékeltetőbb bizonyítási eszköze a bíróság által beszerzett pszichológus szakértői vélemény.”³ Természetesen a bíróságnak szerteágazó bizonyítási eljárást kell lefolytatnia, melynek során tanúvallomásokat, okirati bizonyítékokat szerez be akár a felek felajánlására, akár hivatalból. A tanúvallomásuktól azonban - az ügy jellegénél fogva - többnyire elfogulatlan, objektív nyilatkozat nem várható. A gyámhatóság által készített környezettanulmány lehetőséget ad arra, hogy a bíróság egy külső szemlélő látómezején keresztül megbizonyosodjék a felek objektív életkörülményeiről, azonban a környezettanulmány sok esetben szubjektív elemeket is tartalmaz. Fontos bizonyítási eszköz a gyermek oktatási-, nevelési intézményének pedagógiai véleménye, amely azonban szintén tartalmazhat szubjektív értékítéletet, hiszen sok esetben előfordul, hogy a pedagógus csak egyik szülővel tart mindennapi kapcsolatot. Mindezekre figyelemmel a pszichológus szakértői véleményt az egyéb bizonyítékok egybevető mérlegelésével kell a per eldöntése során figyelembe venni. A pszichológus szakértőnek nem feladata, hogy a bíróságnak megmondja, melyik félnél kell a gyermeket elhelyezni. A 17. számú irányelv szerint pszichológiai szakvélemény beszerzése különösen akkor indokolt, ha a kellő alapossággal felderített tényállás alapján várható, hogy a pszichológiai szakvélemény elősegíti a gyermek érdekét szolgáló helyes döntést.

A szakértői véleménnyel szemben fontos követelmények fogalmazódnak meg, amelyeket az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú és 20. számú módszertani levele fogalmaz meg. A 10. számú módszertani levelet a 20. számú módszertani levél hatályon kívül helyezte. A 20. módszertani levél szerint az igazságügyi pszichológus szakértő szakvéleményét vagy önállóan, vagy igazságügyi orvos- és elmeorvos-szakértővel, illetve más szakemberrel együttműködve alakítja ki. Családjogi perekben sor kerülhet önálló pszichológus szakértői tevékenységre, de kóros elmeállapot, illetve az intellektus meghatározásánál szükség lehet igazságügyi orvos- illetve elmeorvos-szakértő közreműködésére. A szakvéleményét a szakértőnek úgy kell megfogalmaznia, hogy az - a szakma terminus technikusait mellőzve - mindenki számára érthető legyen, állásfoglalása egyértelműen

³Dr. Bencze Lászlóné: Gyermekelhelyezés, gyermektartás - Hvgorac Kiadó 2001.

kiderüljön. Gyermek vizsgálat körében kiemeli, hogy általában a 3. életév felett lehet megbízható szakértői ténymegállapításokat tenni, de a fejlődési szint meghatározása céljából ennél fiatalabb gyermek vizsgálatára is sor kerülhet. Gyermekelhelyezési perekben szükségesnek tartja, hogy a pszichológus szakértői vizsgálat nemcsak a gyermekeknél, hanem szülőknél, a gyermeket gondozó személyeknél is megtörténjék. A pszichológus szakértő akkor tud korrekt véleményt alkotni gyermekelhelyezési perekben, ha a rendelkezésre álló iratokat is áttanulmányozza, a gyermeket a szülőjével együttesen is meghallgatja, megvizsgálja, melyből fontos következtetés vonható le a kapcsolatuk, a kötődés vonatkozásában. E körben fontos megjegyezni, hogy a bíróságnak a szakértőt a per azon szakaszában célszerű kirendelni, amikor már megtörtént a felek, tanúk meghallgatása, környezettanulmány, pedagógiai vélemény beszerzése. A pszichológusnak mindez a vizsgálat szempontjából lényeges információval szolgál.

A módszertani levél a szakértői vizsgálat céljaként a gyermek érdekének pszichológiai meghatározását fogalmazza meg, mely magában foglalja a nevelési alkalmasság és a gyermek érzelmi kötődésének megállapítását, hogy pszichológiailag megalapozást nyerje optimális elhelyezése.

A szakértői véleménynek magában kell foglalnia a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó részletes adatokat, szakmai megállapítások összefoglalását, valamint a szakmai megállapításokból levont következtetéseket, a bíróság által feltett kérdésekre adott válaszokat. Meghatározza, hogy a bíróság általában milyen kérdéskörben kéri a szakértő véleményét. Természetesen ez a felsorolás a bíróságokra nem bír kötelező erővel, de mégis célszerű ezen kérdéseket feltenni, és amennyiben szükséges, akkor ezeket kiegészíteni, hiszen a megfelelő válaszokhoz jó kérdésfeltevés szükséges. Ezen kérdések a következők lehetnek:

- Alkalmas(ak)-e, alkalmatlan(ok)-e valamelyik vagy mind két szülő(k) a gyermek(ek) nevelésére?
- Melyik szülő alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a szülők meg nem engedett eszközökkel a gyermeket egymás ellen?
- Melyik szülőhöz kötődik a gyermek erősebb érzelmmel?

- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? (Esetleg: szétválasztásuk pszichológiai szempontokból lehetséges-e, indokolt-e?)
- Milyen a gyermekek fejlettségi szintje?
- Esetleg, élettárs jelenlétekor, az élettárshoz fűződő érzelmi viszony milyen?
- Az esetleges magatartásproblémák milyen okokra vezethetők vissza?

A módszertani levél részletes szempontokat ad a gyermekelhelyezési perekben végzendő szakértői vizsgálatokhoz. E szerint a szakértőnek meg kell ismernie a gyermek személyiségét, mind a külső, mind pedig a belső személyiségjegyeit értékelni kell. Különös figyelmet kell fordítani a gyermek veszélyeztetettségére utaló fizikai és lelki tünetekre egyaránt. A gyermektől tájékozódni kell arról, hogy kivel szeretne élni. Ez a gyermek életkorától függően direkt és indirekt módon történhet. Meg kell ismernie a szakértőnek a gyermek szüleit, illetve adott esetben a gyermek környezetében lévő egyéb személyeket a nevelési alkalmasság körében adandó vélemény kialakításának érdekében. A korábbiakban is ismertettem több esetben, hogy valamely szülő önállóan nem, de segítséggel alkalmas a gyermek nevelésére, illetve a gyermek harmadik személynél is elhelyezésre kerülhet. A szakértőnek fel kell tárnia a gyermek és környezete közötti érzelmi viszonyok dinamikáját.

A módszertani levél kiemeli a vizsgálati módszerek helyes megválasztását. A pszichológus elsőrendű módszere a feltáró beszélgetés, a verbális közlések figyelembe vétele, elemzése. Kisgyermeknél célravezető lehet a játékos foglalkozás, rajzolás. Meg kell jegyezni azonban, hogy a pszichológusnak kiemelkedő szerepe van a vizsgálat során abban, hogy a gyermek befolyásolására utaló tényezőket „kiszúrja”. Nem egyszer fordul elő, hogy a szülő a vizsgálat előtt nem csupán arra készíti fel a gyermeket, hogy mit mondjon, hanem arra is, mit rajzoljon. E szülői magatartást a szülő nevelési alkalmassága körében értékelni kell. A szakértőnek azon részeredményeket is fel kell tüntetnie a szakvéleményében, amelyek alapján a következtetéseit kialakította. Az eljáró szakértő állapítja meg a vizsgálandó személyek vizsgálati sorrendjét, de a módszertani levél ajánlást tesz arra, hogy elsőként a gyermek vizsgálata célszerű, ezt követően alapvetően a jelenlévő személyek megegyezésére kell törekedni a sorrend kialakításánál.

A szakértői bizonyítás elrendelése kapcsán problémaként merül fel a gyakorlatban, hogy olyan személy pszichológiai vizsgálatára is szükség lehet, aki a perben félként nem szerepel. További nehézséget jelent, hogy szükség esetén a bíróságnak hivatalbóli bizonyítást is el kell rendelnie. Amennyiben a tényállás kellő felderítéséhez más - a perben nem álló - személy pszichológiai vizsgálata szükséges, azt csak az érintett személy előzetes hozzájárulásával lehet elvégezni. Kérdés, hogy egy ilyen vizsgálat elutasítása kinek a terhére értékelendő a perben, értékelhető-e valamelyik fél terhére?

A Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.378/2000/2. számú eseti döntésében rámutatott arra, hogy gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perben a pszichológus szakértői vélemények közül nem vehető figyelembe az, amely a 10. számú módszertani levélben foglalt szakmai kritériumoknak nem felel meg. A perben figyelmen kívül hagyott szakértői vélemény csupán a gyermekek és a szülők meghallgatására hagyatkozott, egyéb vizsgálati módszerek alkalmazását, a gyermekek környezetében élők vizsgálatát mellőzte.

Ugyancsak kimondta a Legfelsőbb Bíróság, hogy ha a szülők nevelési képessége a gyermekelhelyezés szempontjából döntő, a pszichológus szakértői vélemény beszerzése a perben nem mellőzhető.

A 20. számú módszertani levélben megfogalmazódik, hogy nevelési alkalmatlanságot akkor véleményeznek, ha a szülői személyiség vizsgálata súlyos devianciák jelenlétére utal, és ezzel összefüggésben a gyermeknél súlyos fejlődési zavarok, traumatizáció, veszélyeztetettség jelenik meg. Önmagában valamely pszichés betegség fennállása nem jelenti automatikusan a szülő nevelési alkalmatlanságát.

Itt kell megemlíteni a felek által készített magánszakértői vélemény perbeli bizonyítóerejét. E szakvélemény tartalma a fél álláspontjaként vehető figyelembe, feltételezve, hogy az azt készítő fél érdekében készült. További hátránya, hogy nem terjed ki valamennyi érdekelt fél vizsgálatára, elfogultságot, illetve annak a látszatát hordozza magában.

A Pesti Központi Kerületi Bíróságon 1996. és 2006. év közötti időszak gyermekelhelyezési pereit tették vizsgálat tárgyává, melynek célja annak megállapítása, hogy milyen arányban vettek a bíróságok igénybe pszichológus szakértői bizonyítást. E vizsgálat eredményeként az volt megállapítható, hogy a perek megközelítőleg 76%-ában működött közre pszichológus szakértő. A többi esetben pedagógiai szakvélemény, környezettanulmány képezte a döntés alapját, illetve a bíróság - a gyermek korára tekintettel - úgy ítélte meg, hogy nincs szükség szakértő bevonására. A vizsgálat eredményeként az is megállapíthatóvá vált, hogy a vizsgált esetek 63%-ában állapította meg a szakértő egyértelműen az egyik szülő jobb nevelési alkalmasságát a másikhoz képest, és a bíróság ennél a szülőnél helyezte el a gyermeket. A vizsgált esetek 27%-ában a szakértő nem határozta meg egyértelműen, hogy melyik szülő alkalmasabb a nevelésre, míg 10% volt azon esetek száma, amikor a bíróság kifejezetten a szakértői véleményben foglalt információk ellenében döntött a gyermek elhelyezéséről. A bíróság 90%-ban annál a szülőnél helyezi el tehát a gyermeket, akit a szakvélemény kedvezőbb nevelési alkalmasságúként tüntet fel, vagy a gyermek hozzá való kötődését írja erősebbnek.⁴

A hivatkozott cikk szerzői szerint aggályos, ha a bíróságok a pszichológus szakértői vélemények megállapításait automatikusan átveszik, hiszen a szakértői vélemény elkészítése során más szempontok érvényesülnek, mint egy bírósági ítélet esetében.

V. Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója

Az új Ptk. a szülői felügyelet körében alapvető változásokat fogalmaz meg. Nem használja a „gyermekelhelyezés” kifejezést. Alapvetően az együtt- és a külön élő szülők szülői felügyeleti jogának gyakorlásáról rendelkezik. A gyermek elhelyezése a szülői felügyeleti jog egyik részjogosítványaként fogalmazódik meg. Elsődleges szerepe a szülők megállapodásának van, és ennek hiányában rendelkezik a beavatkozás lehetőségéről. A 4:175. § szerint a különélő szülők megállapodásának hiányában - kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból - a bíróság dönt arról, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja. A bíróság a döntés során azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbben. A

⁴dr. Grád András, dr. Mede Lilla, dr. Jánoskúti Gyöngyvér, dr. Kőrös András - Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben; Családi Jog VIII. évf. 1. szám

jelenlegi szabályozással ellentétben nem nevesíti az új Ptk. a bíróság beavatkozási jogát a szülők megállapodásába a gyermek érdekében. Lehetőséget ad továbbá a különélő szülőknek arra, hogy a szülői felügyeleti jogaikat és kötelezettségeiket egymás között megoszthassák.

Nehézségeket fog jelenteni a gyakorlatban, hogy az új Ptk. bontójogi szabályai megegyezésen alapuló bontás esetén nem kívánják meg a közös szülői felügyelet esetére sem a gyermek jövőbeli tartása, sem a gyermek és szülő közötti kapcsolattartás, sem a gyermek tartózkodási helyének kijelölése kérdésében a házastársak megegyezését, perbeli egyezségkötését.

A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a hatályos szabályozáshoz hasonlóan a 14. életévét betöltött gyermek tekintetében főszabály szerint csak az egyetértésével hozható döntés. Ez alól kivételt jelent, ha az általa választott elhelyezés a fejlődését veszélyezteti. A 14. életévnél fiatalabb gyermeket indokolt esetben, különösen, ha ezt maga kéri, kell az ilyen perekben meghallgatni.

Az új Ptk. a gyermek elhelyezése kapcsán a harmadik személynél történő elhelyezést nevesíti, mikor kimondja, hogy ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni, és a szülő szülői felügyeleti joga szünetel. E körben nevesíti azt a jelenlegi bírói gyakorlat által megfogalmazott elvet, miszerint a bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban is részt vett. (4:177. §)

A szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének megváltoztatása kapcsán a jelenlegi kettős feltételrendszer együttes érvényesülésének megkövetelését azzal egészíti ki, hogy nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához vagy tartja magánál. (4:178.§)

A perindítási jogosultság tekintetében a szülőnek és a gyámhatóságnak biztosítja a szülői felügyelet, illetve a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése körében a per megindításának jogát, az ügyész e jogosultságát nem nevesíti.

Új elemként jelentkezik, hogy a bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében - ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást - közvetítői eljárást vegyenek igénybe. Ilyen esetben a bíróságnak a saját eljárását fel kell függesztenie. (4:180. §)

VI. Összegzés

Fentiekben a hatályos jogszabályok, illetve a vonatkozó bírói gyakorlat bemutatásával kíséreltem meg összefoglalni a bíróság általi gyermekelhelyezés jelenlegi rendszerét. Noha az új Ptk. nem nevesíti a gyermekelhelyezés fogalmát, a szülői felügyeleti jogról beszél, úgy gondolom, hogy a különélő szülők közötti egyik legnagyobb feszültségforrás a gyermek nevelkedése helyének meghatározása. A bíróságoknak az új Ptk. hatálybalépését követően is - a szülők megegyezésének hiányában - dönteniük kell a gyermek elhelyezéséről. Alapvetően nem változnak azok a szempontok, melyeket a bíróságnak a mérlegelési jogkörében eljárva szem előtt kell tartania, noha a bíróságnak szűkebb területre korlátozódik a döntési jogköre, miáltal a felek megállapodása hiányában rendelkezhet a szülői felügyeleti jog gyakorlásáról.

IRODALOMJEGYZÉK

A családjog kézikönyve II. kötet (szerk.: dr. Kőrös András, lektor: dr. Weiss Emília Hvgorac Lap- és Könyvkiadó, 2007.)

dr. Bencze Lászlóné - Gyermekelhelyezés, gyermektartás; Hvgorac Lap- és Könyvkiadó 2001.)

Somfai Balázs - Családjog (Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2012.)

Filó Erika-Katonáné Pehr Erika - Gyermeki jogok, gyermekvédelem (hvgorac Kiadó, Budapest 2009.)

dr. Weiss Emília - A gyermeki jogok és a szülői jogok és kötelességek gyakorlásának néhány újabb kérdése (Családi Jog VIII. évfolyam 1. szám 2010. március)

dr. Grád András-dr. Mede Lilla-dr. Jánoskúti Gyöngyvér-dr. Kőrös András- Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben (Családi Jog VIII. évfolyam 1. szám 2010. március)

Az új Polgári Törvénykönyv tervezete, miniszteri indokolása

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

A Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve

A Legfelsőbb Bíróság egyedi ügyekben hozott határozatai